

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**Problematika kontaktu dítěte s otcem po rozvodu
(syndrom zavrženého rodiče)**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: JUDr. Daniel Prouza, Ph.D

Autor: Kateřina Veselá

12.5.2008

Abstract

The subject of the bachelor's thesis is the issue of **the contact of the child with the father after the divorce (parental alienation syndrome)**. At present, the number of divorces has been increasing as practically every second marriage is divorced. In our society the trend persists that the children are being given in charge to mother in 90% after the divorce. For this reason the thesis concentrate on fathers. Almost one half of the children from divorced marriages is being incited against one of parent, mostly against the father. Approximately one third of these children is incited so much that they develop the parental alienation syndrome.

The target of the thesis is to show the causes and the way of manipulation by parents to whom the child was entrusted into the exclusive care against the other parent in South Bohemia. Moreover to find out the possibilities of the defense and how the parents concerned by this issue are informed of these possibilities. In this thesis the method of the qualitative research was applied, a half-controlled talk with fathers whose children have the parental alienation syndrome. 5 case studies were elaborated based on these talks. Moreover the research was extended by the quantitative method of questionnaire research. The questionnaires were given to fathers visiting OSPOD and Crisis Centre in České Budějovice; these centers treat the problems associated with the contact to their children after the divorce.

After processing all the source documents I found out that the most frequent motive of mothers obstructing the contact of father with the child was the revenge for wrongs in the marriage or for the divorce. If the mother wants to obstruct the contact to children, the most effective solution is to move with children. The most frequent way is the illness of the child. It happens that the children have a sore-throat or problems with belly every two weeks. Although fathers are well informed of the legal possibilities to treat these problems, it is difficult to prove mother's fault.

Treating the issue of the parental alienation syndrome consists in prevention. The parents should know what impacts their divorce conflicts could have on the children and they should try that the children are not witnesses of their conflicts. The employees meeting the after-divorce conflicts of parents because of children during

their work should keep in mind the parental alienation syndrome and they should intervene if they see the warning symptoms. The removal of the developed parental alienation syndrome is very complicated and the relationship of the child to the parent alienated sooner is very concerned by this. The disturbed psyche of the child may have influence on his life and influence his later relationships.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Problematika kontaktu dítěte s otcem po rozvodu (syndrom zavrženého rodiče)“ vypracovala samostatně a použila jsem jen pramenů, které uvádím v přiložené bibliografii.

Souhlasím s použitím práce k vědeckým účelům.

V Českých Budějovicích 12.května 2008

.....
Kateřina Veselá

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat panu JUDr. Danielu Prouzovi Ph.D za cenné rady a vedení práce, PhDr. Ivě Kunderátové za spolupráci.

ÚVOD.....	7
1. SOUČASNÝ STAV.....	8
1.1 RODINA.....	8
1.1.1 <i>Současná rodina</i>	9
1.1.2 <i>Registrované partnerství</i>	10
1.1.3 <i>Vývoj postavení otce v rodině</i>	11
1.2 ROZVOD.....	13
1.2.1 <i>Svěřování dětí do péče</i>	15
1.2.2 <i>Styk s druhým rodičem</i>	16
1.2.3 <i>Spory rodičů o děti</i>	18
1.3 SYNDROM ZAVRŽENÉHO RODIČE.....	18
1.3.1 ZPŮSOBY PROGRAMOVÁNÍ DĚTÍ	20
1.3.2 <i>Projevy syndromu zavrženého rodiče</i>	21
1.3.3 <i>Motivy programujících rodičů</i>	24
1.3.4 <i>Důsledky syndromu zavrženého rodiče</i>	24
1.3.5 <i>Terapie</i>	25
1.3.6 <i>Co mohou rodiče sami udělat</i>	26
1.3.7 <i>Kdy to vzdát</i>	27
2. METODIKA.....	29
2.1 KVALITATIVNÍ VÝZKUM.....	29
2.2 CHARAKTERISTIKA SOUBORU	29
2.3 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM	29
2.4 CHARAKTERISTIKA SOUBORU	29
3. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY	31
4. VÝSLEDKY	32
4.1 KASUISTIKY	32
4.2. VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	43
5. DISKUSE.....	49
5.1 KASUISTIKY	49
5.2 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	52
6. ZÁVĚR	54
7. SEZNAM ZDROJŮ.....	56
8. KLÍČOVÁ SLOVA.....	59
9. PŘÍLOHY.....	60
10. SEZNAM PŘÍLOH.....	61

Úvod

Tématem této bakalářské práce je problematika kontaktu dítěte s otcem po rozvodu. Vzhledem k vysoké míře rozvodovosti, téměř každé druhé manželství končí rozvodem, je tato problematika aktuální. V práci se budu více zabývat syndromem zavrženého rodiče, který se může vyvinout jako důsledek porozvodové bitvy rodičů. Pokud se jeden rodič snaží ublížit druhému tím, že proti němu začne manipulovat dítě, musí jeho snaha nutně zasáhnout i dítě. V nejhorších případech dochází ke vzniku těžké formy syndromu zavrženého rodiče. U nás je 90% dětí po rozvodu svěřeno do péče matky, z čehož vyplývá, že otcové jsou většinou v postavení zavržovaných rodičů a je jim bráněno v kontaktu s dětmi. Stává se, že otcové po čase svou snahu vzdávají a přestanou se s dětmi stýkat. Dítě by však mělo mít právo na oba rodiče i po rozvodu. To je důvod, proč je práce zaměřena právě na otce.

Zkoumaná problematika je zatím poměrně nová, poprvé byl syndrom zavrženého rodiče popsán v USA v roce 1998.

Práce by měla poskytnout přehled dosavadních poznatků o této problematice. Předmětem výzkumu je, jaké má syndrom zavrženého rodiče příčiny, projevy, jaké jsou motivy programujícího rodiče a jaké jsou možnosti obrany. Dále také jak jsou o těchto možnostech informováni otcové.

Následující kapitoly se zabývají obecně rodinou, rolí otce v rodině, rozvodovou problematikou a syndromem zavrženého rodiče jeho příčinami, projevy, a důsledky. Výzkum je zaměřen na otce, kteří mají zájem o své děti a chtějí se podílet na jejich výchově i po rozvodu.

1. Současný stav

1.1 Rodina

Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity (Národní zpráva o rodině, 2004).

Dlouhou dobu byla rodina chápána jako neměnná hodnota v měnícím se světě, stabilní jistota chránící před „pohybem“ venku. Jenže rodina se, stejně jako celá společnost, dynamicky mění a jako k dynamické jednotce k ní také musíme přistupovat (Lábusová, 2007).

Výrazně se v současnosti zvýšila očekávání všech, kteří rodinu tvoří, jak z hlediska citového, vztahového, tak i seberealizace. Ženy usilují o dobře placenou práci a zrovnoprávnění pohlaví. Děti se staly subjektem práva, mají právo na rodiče, právo na vlastní názor, právo na lásku a porozumění rodičů (Trélaun, 2005).

V současnosti jsou aktuální dvě paralelně se rozvíjející diskuse o rodině. První se týká hranic - co je a co už není rodina. Sociologicky je rodina skutečně vymezena jako monogamní pár většinou s dětmi. Zároveň se však rozlišuje rodina nukleární, rodina rozšířená, rodina vícegenerační apod. Jako nukleární rodinu chápeme rodiče a jejich děti. Ve druhé diskusi se řeší způsob naplňování toho, co jako rodinu chápeme, a tedy jak má rodina vypadat a fungovat, např. jaký vztah mají mít rodiče a děti a partneři žijící spolu k sobě navzájem. To jsou aktuální otázky pro realitu dnešního života. Na této rovině třeba řešíme, jaké mají jednotliví členové domácnosti role (např. míra zapojení otců do výchovy dětí, ekonomická podpora rodiny ze strany matky) (Lábusová, 2007).

Rodina je jakýmsi zrcadlem širších sociálních vztahů ve společnosti. Na rodinu působí různé faktory. Mezi ně se řadí např. společensko-ekonomická situace společnosti, která rodinu obklopuje, nebo geografické podmínky, zda rodina žije v blahobytu nebo v chudobě (Šulová, 2006).

Základní funkce rodiny jsou materiální, reprodukční, výchovná a emoční.

Rozvoj sociálních institucí vyvlastnil rodině řadu jejích tradičních funkcí. Nejprve došlo k odluce bydliště a pracoviště, tím se rodině vzdálil muž odcházející za prací. Postupně ztrácely naléhavost i další její základní funkce. Tam, kde byla rodina kdysi nezastupitelná, nastoupily instituce a specialisté. Vzdělávací funkci převzala škola, péči o nemocné, staré a postižené převzali lékaři, nemocnice a sociální zařízení (Možný, 2006).

Odborníci se shodují, že některé z těchto funkcí může společnost aspoň dobře nahradit nebo doplnit. Funkce reprodukční a emociální jsou však nezastupitelné, a proto rodině zůstaly. Rodina předává dítěti významné modely chování, identifikační vzory obou pohlaví, systém, jak se orientovat v okolním světě, poskytuje mu jistotu a stabilitu a dostatek podnětů (Šulová, 2006).

Rodina také formuje obraz světa, hodnoty, učí solidaritě, porozumění mezi různými věkovými skupinami. Rodina je také prvním a nejdůležitějším místem „občanské společnosti“ (Prischnig, 2006).

1.1.1 Současná rodina

V tradičních společnostech byla na místě dnešní nukleární rodiny obvyklá vícegenerační domácnost. V posledním století přestalo být také obvyklé, aby se nevěsta stěhovala do domácnosti ženicha. Univerzální neolokalita mladých párů zakládajících rodinu vedla v moderních společnostech k tomu, že co manželský pár, to domácnost a samostatná rodina, což platí až do odchodu dospívajících dětí z domova (resp. až do rozvodu páru). V poslední době však začíná takováto tradiční rodina mizet. Stále přibývá domácností v čele s jedním dospělým (nejčastěji matkou), domácnosti jednotlivců, nesezdaná soužití, či homosexuální páry (Možný, 2006).

Současnou českou rodinu charakterizuje také odklon od tzv. dítěcentrizmu, tedy upřednostňování zájmů dítěte a přesun k snaze prožít život plně, což by se mělo v ideálním případě týkat všech členů rodiny. Dalším znakem je výrazná pracovní angažovanost obou rodičů. S tímto jevem souvisí snižování prestiže mateřství a rodičovství obecně. Mladé ženy mají pocit, že i mateřská dovolená musí mít nějaký

další program, než je „jen péče o dítě“. Další charakteristikou je snižování počtu dětí a nárůst tzv. alternativních forem soužití (Šulová, 2006).

1.1.2 Registrované partnerství

Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným zákonem. Partnerství vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství (zákon 115/2006 Sb. §1).

Prohlášení o vstupu do partnerství se činí před matrikářem. Zachovává se zde územní princip, podle místa trvalého bydliště aspoň jednoho z partnerů. Partnerství se registruje ve zvláštní knize registrovaného partnerství (Kovářová, 2006 b).

Do partnerství může vstoupit každý, komu to zákon nezakazuje. Podmínkou vstupu do partnerství je, aby alespoň jedna z osob vstupujících do partnerství byla státním občanem České republiky. Do partnerství nemohou vstoupit osoby navzájem příbuzné v linii přímé a sourozenci, osoba, která nedosáhla věku 18let, nebo nemá způsobilost k právním úkonům, nebo již dříve uzavřela manželství nebo vstoupila do partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v zahraničí, který dosud trvá (zákon 115/2006 Sb. §4).

Partnerství zaniká smrtí jednoho z partnerů nebo prohlášením jednoho partnera za mrtvého, nebo zrušením partnerství rozhodnutím soudu (zákon 115/2006 Sb. §14).

Existence partnerství není překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči jeho dítěti. Dítě mu může být svěřeno do péče a partner je povinen zajistit vývoj dítěte a důsledně chránit jeho zájmy s použitím přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena jeho důstojnost a ohroženo zdraví a vývoj. Pokud jeden z partnerů pečuje o dítě, podílí se na výchově dítěte i druhý partner. Partnerství ovšem brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte (Kovářová, 2006 b).

Otázka registrovaného partnerství a výchovy dětí je velice diskutovaná. Problémem je jak výchova partnerů, jedná se hlavně o lesbické páry, které by chtěly vychovávat adoptované děti, nebo vychovávají své vlastní děti, působí na děti.

E. Bakalář píše, že tyto páry popírají nezbytnost mužského resp. otcovského vlivu na utváření osobnosti dítěte. I přes jejich nejlepší snahu by zde mužský faktor chyběl a dětem by byl předán model rodiny dvou žen bez přítomnosti muže a to ještě s ideologií, že jde o kvalitní řešení rodinné péče. Mužská složka v rodině je nenahraditelná a její absence by vedla k defektnímu vývoji dítěte pro další generace (Bakalář, 2002).

1.1.3 Vývoj postavení otce v rodině

V dobách antického Říma otec rozhodoval o životě a smrti svých dětí, a to nejen do chvíle osamocení, ale po celý jejich život. Tato pravomoc trvala až do otcovy smrti. V římském světě dosáhla otcovská autorita nad dětmi svého vrcholu. Otcovství bylo sociálně a právně přesně definováno. Muž se nestával otcem biologickou cestou, ale formálním aktem. Otcovství neznamenal, že muž zplodil se ženou dítě, bylo třeba vyjádření vůle k otcovství. Otec veřejně zvedl svého syna do výše (vztah k dceři se omezil jen na materiální zaopatření), čímž vyjádřil, že za něj přejímá zodpovědnost (Zoja, 2005).

Tento zvyk přetrvával celá staletí. Ve středověku se postavení otce v rodině věnovalo málo pozornosti. Další zlom přišel až v období renesance.

Nová intelektuální zvědavost, mobilita, rozmach měst, nové ekonomické aktivity a vznik měšťanské třídy vytvořily podmínky pro malou rodinu moderního typu. Na vrcholu této relativně nové jednotky stojí pořád otec (Zoja, 2005).

V této době byl rozvod výjimečný. Což vyplývá z větší závislosti členů rodiny, a také rozvod nebyl společností přijímán jako dnes.

Až v devatenáctém století začaly soudy postupně omezovat téměř absolutní právo otce na svěření dítěte. I v případech, kdy otec nebyl „morálně nevhodný“, svěřovaly soudy někdy dítě matce, pokud ještě kojila. V průběhu devatenáctého století se na malé děti postupně začalo pohlížet tak, že mají specifické potřeby, které dovedou lépe uspokojit matky. Tento postoj pak začal v opatrovnických věcech převažovat a stal se známý jako „presumpce útlého věku dětí“. Talfourdův zákon z roku 1839 formalizoval tuto presumpci tím, že zmocnil soudy, aby svěřovaly děti mladší sedmi let

do péče matkám. Presumpce útlého věku dětí měla zpočátku funkci svěřit malé děti matkám pouze dočasně. Když děti dosáhly určitého věku, byly vráceny do péče otcům (Warshak, 1996).

Postupem let byla věková hranice „útlého věku“ posouvána směrem nahoru a posléze došlo k tomu, že presumpce útlého věku se stala důvodem pro svěřování dětí jakéhokoli věku matkám, a to do trvalé péče. Koncem devatenáctého a začátkem dvacátého století se kyvadlo zákona odklonilo od otců a kolem roku 1920 byla preference matek již dostatečně upevněna. Podle většiny úvah je katalyzátorem této změny průmyslová revoluce. Struktura rodinného života se radikálně změnila tím, že muži z farem odcházeli za prací do měst. Děti již nebylo zapotřebí jako pomocníků při polních pracích. V městech, kde byla pracovní místa, byl prostor drahý. Důsledkem toho bylo, že ekonomická hodnota dětí se zmenšila. Děti se staly spíše finančním závazkem a muži byli stále ochotnější přenechat péči o ně svým bývalým manželkám. To patrně také přispělo ke změně postojů týkajících se finanční podpory dětí po rozvodu. Začátkem roku 1900 došlo poprvé k tomu, že soudy požadovaly na otci finanční podporu dětí, i když nebyly v jeho péči (Warshak, 1996).

Dnešní otec se stal pro mnohé raritou, luxusem. Svě tradiční psychologické funkce naplňuje stále méně. Jeho materiální povinnosti přejímá matka nebo instituce. Otcovský obraz se rozkládá, vzhledem k velkému množství rozvodů se vytrácí i konkrétní osoba otce (Zoja, 2005).

Otcové v současné době tráví stále více času vyděláváním peněz a nemají dostatek času pro své děti. Což se ještě více projeví po rozvodu. Z otce se pro mnohé děti může stát pouze živitel, který každý měsíc posílá matce výživné. Role otce jako vychovatele, mužského vzoru a autority v rodině rychle mizí. Tento jev je také důsledkem snah o rovnoprávnost mužů a žen. I když ve společnosti pořád přetrvává stereotyp, že otec je živitel a matka pečovatelka.

1.2 Rozvod

Rozvod je v naší společnosti běžnou záležitostí. Vyskytuje se často a má velký vliv na část jejích členů. Mnoho párů vstupuje do manželství s vědomím, že jej lze kdykoli poměrně snadno rozvést.

Manželství dnes už neuzavíráme upřímně jako slib celoživotní vzájemné péče a věrnosti. Spíše se zakládá jako relativně trvalý vztah, který se snažíme aspoň pár let udržet, pokud to však jde dobře (Prisching, 2006).

Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody (zákon 94/1963 Sb. §24).

Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu (zákon 94/1963 Sb. §25).

Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby. Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu (zákon 94/1963 Sb. §26).

V České republice je rozvodovost na vysoké úrovni, každý rok je rozvedeno přibližně 30 tisíc manželství. Podle údajů Českého statistického úřadu ukazatel úhrnné rozvodovosti v roce 2007 dosáhl stejně jako v roce 2006 hodnoty 48,7 % manželství končících rozvodem. Vysoká rozvodovost je doprovázena snížením počtu sňatků. Ze všech rozvodů se ve více než 62 % případů jedná o rozvod s nezletilými dětmi v rodině. Tento stav ilustrují následující tabulky.

Tabulka č. 1 Vývoj rozvodovosti a sňatečnosti v ČR

	Rok 2002	Rok 2003	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007
Počet sňatků	52732	48943	51447	51829	52860	57157
Počet rozvodů	31758	32824	33060	31288	31415	31129
Počet rozvodů s 1 nezletilým dítětem	11756	11748	11802	10872	11004	10345
Počet rozvodů s 2 nezletilými dětmi	7667	7929	7993	7376	7085	7189
Počet rozvodů se 3 a více nezletilými dětmi	989	1028	1010	962	914	874
Celkový počet rozvodů s nezletilými dětmi	20412	20705	20805	19210	19003	18408

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statisticke_rocenky_ceske_republiky

Tabulka č. 2 Vývoj rozvodovosti a sňatečnosti v Jihočeském kraji

	Rok 2002	Rok 2003	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007
Počet sňatků	3237	2918	3028	3075	3110	3449
Počet rozvodů	1990	2001	1827	1886	1729	1627
Počet rozvodů s 1 nezletilým dítětem	743	727	652	685	612	547
Počet rozvodů s 2 nezletilými dětmi	548	532	501	519	411	399
Počet rozvodů se 3 a více nezletilými dětmi	67	76	71	45	86	49
Celkový počet rozvodů s nezletilými dětmi	1358	1335	1224	1249	1109	995

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statisticke_rocenky_ceske_republiky

Tabulka č. 3 Vývoj rozvodovosti a sňatečnosti v Českých Budějovicích

	Rok 2002	Rok 2003	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007
Počet sňatků	970	865	919	934	931	1055
Počet rozvodů	680	628	553	570	519	538
Počet rozvodů s 1 nezletilým dítětem	268	227	199	230	185	185
Počet rozvodů s 2 nezletilými dětmi	165	152	121	119	103	131
Počet rozvodů se 3 a více nezletilými dětmi	19	15	23	10	18	13
Celkový počet rozvodů s nezletilými dětmi	452	394	343	359	306	329

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statisticke_rocenky_ceske_republiky

Samotný rozvod je pro děti velmi zátěžovou situací, některé děti se s rozvodem rodičů vyrovnají lépe, jiné hůře, avšak pro všechny je náročný. Téměř nikdy se nepodaří rodičům udržet děti mimo jejich spory. Tím se dítě dostává do konfliktu loajalit vůči nejdůležitějším osobám svého života. Dítě potřebuje a chce mít oba rodiče u sebe. Rozvodem a odchodem jednoho z rodičů z domova – v naprosté většině případů otce – dítě ztrácí každodenní kontakt s dospělým mužem, vůči kterému dívka potřebuje zkoušet své probouzející se ženství a chlapec ho potřebuje napodobovat, aby dotvořil své mužství (Matoušek, 2005).

1.2.1 Svěřování dětí do péče

V ČR je každoročně vystaveno rozvodu svých rodičů přibližně 30 tisíc nezletilých dětí a asi 90% dětí je svěřováno do výchovy matkám – v tomto směru česká justice nedává otcům rovnou příležitost (Bakalář, 2006).

Na druhé straně je pravdou, že jen malé procento otců žádá o svěření dětí do péče. Pokud se rodiče na výchově dětí dohodnou, je v 70 - 90% dítě svěřeno matce.

Případný stereotyp je dán i stereotypem rozšířeným v celé společnosti (Dudová, Hastrmanová, 2007).

Při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů (zákon 94/1963 Sb. §26).

Z úmluvy o právech dítěte vyplývá, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány (Úmluva o právech dítěte, článek 3).

1.2.2 Styk s druhým rodičem

Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu. Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí. Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže (zákon 94/1963 Sb. §27).

Dítě oddělené od jednoho nebo obou rodičů má právo udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte (Úmluva o právech dítěte, článek 9).

Ochrana zájmů dítěte je základním úkolem orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Omezení práva dítěte by přicházelo v úvahu, kdyby jeden z rodičů dítě ohrožoval fyzicky nebo prokazatelně ohrožoval jeho psychosociální vývoj. Takových

ohrožení je v praxi mnohem méně, než by se zdálo dle názorů rodičů bránících druhému v kontaktu s dítětem (Novák, Průchová, 2005).

Forma a rozsah styku s rodičem není zákonem ani konkrétním předpisem stanoven. Pokud rodiče nemají přesnou představu o styku s dítětem, je rozhodnutí na úvaze soudu, který musí pečlivě zvážit, jaká úprava styku bude pro dítě nejlepší. Bere přitom v úvahu věk dítěte, zdravotní stav, prostředí, v němž rodiče žijí, denní režim dítěte a jeho osobní stanovisko. Obecně můžeme říci, že čím starší je dítě, tím více je rozhodnutí soudu ovlivněno jeho názorem (Kovářová, 2006 a).

Postavení, činnost a pravomoci orgánů sociálně – právní ochrany dětí jsou upraveny zákonem č. 359/1999 Sb. Podstatou sociálně – právní ochrany je zájem o blaho dítěte. Jedná se především o činnost směřující k ochraně práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, k ochraně jeho oprávněných zájmů včetně ochrany jeho jmění a také činnost směřující k obnovování narušených funkcí rodiny. Výkon této činnosti vykonávají krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Pracovník OSPOD většinou plní roli prostředníka při uzavření mimo soudní dohody rodičů, kterým je stanoven a písemně podchycen režim styku dítěte s rodičem, se kterým nežije ve společné domácnosti (Novák, Průchová, 2005).

Můžeme se setkat i s případy, kdy otcové kladou rovnítko mezi placení výživného a své právo vídat děti. Výživné je chápáno jako povinnost vůči matce, ne vůči dítěti. Pokud matka neochotně svoluje k návštěvám nebo je přímo odmítá, otec se mstí tak, že přestává platit výživné. Na to však nejvíce doplácejí děti, které se přestanou vídat s otcem a mohou se společně s matkou ocitnout ve finanční krizi (Smith, 2004).

Podle mnohých studií dítě potřebuje ke svému správnému vývoji oba rodiče i po rozvodu. Dítě potřebuje přejímat vzorce chování jak od ženského vzoru, tak od mužského vzoru. Z tohoto důvodu by mělo dítě po rozvodu být v kontaktu s oběma rodiči. Stále častěji se však setkáváme s problémem, že rodič, který má dítě ve výhradní péči (nejčastěji matka), se snaží bránit bývalému partnerovi ve styku s dítětem. Na druhé straně se můžeme setkat i s rodiči, kteří děti týrali, zneužívali, nebo nemají zájem

stýkat se s dětmi, omezí společný vztah pouze na placení výživného a někdy ani to ne. Tato problematika však není předmětem této bakalářské práce.

1.2.3 Spory rodičů o děti

Jak již bylo zmíněno zákon o rodině preferuje smírné řešení vztahů mezi rodiči a dětmi.

Stále je ale hodně rodičů nemajících dítě ve své výchově, kteří se nemohou domoci svého práva podílet se na výchově svého dítěte, pravidelně a často se s ním stýkat, kteří jsou v roli permanentního prosebníka. Časté jsou situace, kdy styk rodiče s dítětem je určen rozhodnutím soudu, které však není respektováno a je mařeno neustálými výmluvami rodiče, který má dítě ve své péči, zejména na nemoc dítěte. Později k tomu rodič přidává nechuť dítěte vidět druhého rodiče, strach z něho či odpor k němu. Výsledkem takového jednání jsou naprosto zpřetrhané vztahy mezi dítětem a rodičem. Dítě, které nemá častý kontakt s druhým rodičem, na něj zapomíná, vzájemně se odcizují, a tak čas hraje proti rodiči, který má rodičovskou zodpovědnost a především proti dítěti, které má právo na oba rodiče (Novotná, 2007).

Můžeme se setkat i s jiným případem, a tou je, že rodič (otec) má oprávnění se s dítětem stýkat, ale není to jeho povinnost. Soudní rozhodnutí ale váže matku, aby dítě na každý styk připravila, ale otec nemá povinnost se dostavit a styk s dítětem realizovat. Tato skutečnost vede někdy matka k tomu, že když otec pro dítě nepřijde, v příštím termínu dítě nedostane s vysvětlením, že je nemocné (Kovářová, 2006 a).

Není ani málo rodičů, kteří sice mají možnost se s dítětem stýkat, ale rozhodnutí soudu vymezující určité období styku si vynucují beze zbytku i proti přání dítěte, např. dítě by chtělo jít za otcem třeba až po skončení tréninku, třeba o hodinu později, ale otec striktně vyžaduje, aby byla dodržena přesná doba styku určená soudním rozhodnutím (Novotná, 2007).

1.3 Syndrom zavrženého rodiče

Americký profesor dětské psychiatrie R. A. Gardner vypožoroval komplex symptomů, které jsou těmto dětem společné. V r. 1985 poprvé definoval syndrom zavržení rodiče (SZR) jako diagnostikovatelnou dětskou poruchu. Aby dostatečně

vystihl hloubku této poruchy, zavedl pojmy „alienating parent“ (zavrhující rodič), „alienated parent“ (zavržený či zavrhováný rodič) a „alienated child“ („odcizené dítě“) (Bakalář, 2006).

Syndrom zavrženého rodiče je proces, kdy dítěti je vůči rodiči vštěpován odpor a kritika, které jsou neoprávněné anebo přehnané. Tvrzení, že takové děti jsou pouze popuzovány, je příliš zúžené. Termín popouzení znamená, že jeden z rodičů systematicky programuje dítě proti druhému rodiči. Koncept zavrženého rodiče však zahrnuje kromě popouzení také další aspekty. Programující rodič přispívá k odcizení dítěte nejenom vědomě, ale i podvědomě. Navíc, a to je velmi důležité, se na rozvoji syndromu podílí i samo dítě nezávisle na rodiči. Významnou úlohu tu hraje i prostředí a rodina, v níž dítě žije (Gardner, 1996).

Situace po rozvodu nebo po rozchodu páru k programování dítěte svádí, a to zvláště toho, kdo má dítě soudem svěřeno do výchovné péče. Ten si totiž snadno vytvoří představu, že má vlastně veškerou výchovnou moc ve svých rukou a že toho druhého může ze života dítěte prostě vymazat. Dítě se mu pak stává nástrojem pomsty. Ví, že druhého partnera nejvíce ranní, když dítě proti němu popudí (Matějček, 1994).

Termín syndrom zavrženého rodiče bývá nepřesně používán i pro označení nepřátelství, které si dítě může vytvořit vůči rodiči, který je, obzvláště po delší časový úsek fyzicky, sexuálně či emocionálně zneužíval. Termín je použitelný jen tehdy, když rodič nedal důvod k tomu, co by u dítěte mohlo vyvolat oprávněnou nenávist (Gardner, 1996).

Zavrhnut může být otec i matka. Častěji to však bývá otec, což vyplývá z toho, že 9 z 10 dětí je po rozvodu svěřeno do péče matce. Způsoby, jakými rodiče programují své děti proti bývalému partnerovi, mohou být různé, stejně tak jejich motivy, a také u dětí syndrom zavrženého rodiče projevuje různým způsobem. Liší se také dopady SZR na děti.

1.3.1 Způsoby programování dětí

Pomluvy, napadání, kritika

Programující rodič informuje své okolí zavádějícím způsobem. O to přesvědčivěji, že svému zkreslenému pojetí situace věří a skutečné psychologické příčiny svého chování si neuvědomuje (Bakalář, 2006).

Často se stává, že děti z úst rodičů uslyší vzájemné obviňování. Oba z manželů mohou v té době cítit tak silnou potřebu toho druhého zranit, že se nedokážou ovládnout ani v přítomnosti dětí. Někdy jsou pomluvy určeny přímo jim. Častěji se ovšem stává, že děti vyslechnou nepřátelsky laděnou rozmluvu mezi rodiči, která se k jejich uším vůbec neměla dostat (Warshak, 2003).

Dítě se v zátěžové, rozvodové či z hlediska rodičů „rozchodové“ situaci identifikuje s jedním z rodičů. Vcítí se do jeho postojů vůči druhému rodiči. „přijímaný“ rodič buď stav podporuje podáváním různých nových a nových informací, jež nemusí být zcela vymyšlené. Bývají jen efektivně zkreslené a upravené tak, aby druhého z rodičů ukazovaly v tom horším světle. Dítě vázané takto na programujícího rodiče je citlivé a učenlivé. Začne tedy druhého z rodičů odmítat (Bakalář, 2006).

Bránění ve styku

Jen zřídka se lze setkat se zcela otevřeným bráněním ve styku (stav, kdy jeden rodič a dítě dávají jasně najevo snahu po setkání a druhý rodič toto setkání zakazuje). Jsou ovšem výjimky a lze se setkat i s tragickými scénami, kdy za zamčenými dveřmi pláče dítě, přede dveřmi zuří nebo pláče jeden z rodičů, nezřídka za asistence sociální pracovnice, jejíž možnosti řešit tuto situaci jsou mizivé (Bakalář, 2006).

Další taktikou je odstěhovat se s dětmi do jiného města, na opačný konec země. Žijete-li daleko od svého dítěte, vaše vzájemné pouto se oslabí. Jestliže váš ex-partner chce pouto mezi vámi dítětem zpřetrhat, je zeměpisná vzdálenost jedním z způsobů, který mu jeho snahu značně ulehčí (Warshak, 2003).

Typické bránění ve styku je ovšem jiné a probíhá více v rukavičkách. Stačí k němu odkaz na zdravotní potíže dítěte. Jsou období, kdy po dlouhé týdny má dítě zarudlo v krku. Stres, který v souvislosti s pokusy o návštěvu dítěte prožívá, je navíc tak masivní, že sám o sobě může zvýšit teplotu či snížit imunitu natolik, že kýženou nemoc

lze prokázat. Jestliže si dítě postěžuje, že jej bolí břicho (to je mimo jiné i typický neurotický příznak, objevující se ve stresové situaci), lze okamžitě odejít na chirurgickou pohotovost. Ještě rafinovanější je hra zájmovou kartou. Na dobu setkání s druhým rodičem je prvním naplánován atraktivní program, nejlépe mimo místo bydliště. Dítě pak samo prvního rodiče žádá, aby „styk“ odpadl. Podobně lze řídit i sportovní nebo turistickou činnost. Možností a variant těchto možností je bezpočet. Když už nic jiného, může se polámat zvonek u dveří (Novák, Průchová, 2007).

Když se nakonec rodiče dohodnou na určitém rozvrhu návštěv, jsou obvykle matky při jeho uskutečňování velmi rigidní. Otec musí přijet přesně, pokud se nedostaví, nedostane možnost nahradit promeškané návštěvy (Gardner, 1996).

1.3.2 Projevy syndromu zavrženého rodiče

Některé děti se nechají rodičem poměrně snadno zlákat, jiné tlaku odolávají a nechtějí vstupovat mezi své rodiče. To jak děti odolávají programování jednoho z partnerů závisí do jisté míry na vztahu jaký mělo dítě s rodičem již před rozvodem, jak často je dítě s rodičem v kontaktu a na povaze dítěte.

Kampaň nenávisti

Tato kampaň podstatně přesahuje obvyklou míru kritiky a stížností, kterými děti své rodiče obvykle zahrnují. Od dětí se dočkáte pohrdání a krutostí, kterých se dostává jen nejhorším nepřátelům (Warshak, 2003).

Tyto děti mluví o nenáviděném rodiči za použití všech urážlivých slov, která znají, aniž by cítili stud nebo vinu (Gardner, 1996).

Slabé, neopodstatněné nebo absurdní odůvodnění nenávisti

Syndromem postižené děti obvykle poskytují iracionální a mnohdy směšné vysvětlení pro své nepřátelství vůči otcům. Příkladem je třeba: „Často po mě chtěl, ať mu něco přinesu“, „Často mi říkal, ať neruším“, „U stolu nahlas mlaskal“ (Gardner, 1996).

Ovšem malé procento dětí naopak sdělí důvody, které jsou všechno, jen ne bezvýznamné. Tyto děti zapojí taktiky jako je křivé obvinění z fyzického týrání nebo sexuálního zneužívání (Warshak, 2003).

Nedostatek ambivalence

Normální dítě na dotaz uvede kladné povahové vlastnosti otce i matky a některé i méně příznivé. Uvede také co kdo dovede nebo nedovede (Bakalář, 2002).

Při syndromu zavrženého rodiče je jeden z rodičů popisován jako vzorný a druhý jako padouch (Novák, Průchová, 2007).

Fenomén nezávislého názoru

Děti postižené syndromem zavrženého rodiče často uvádějí, že nechutí stýkat se s druhým rodičem je jejich vlastní. Vsugerované nepravdy pak samostatně rozvíjejí (Bakalář, 2006).

Vypůjčené scénáře (papouškování výroků dospělých)

Litanie těchto dětí často připomínají herecké výkony. Mnohdy se u nich setkáváme s frázemi a obraty, které obvykle neužívají. Mnohé výrazy jsou totožné s výrazy „milovaného rodiče“ (Gardner, 1996).

Nepřítomnost pocitu viny

Nejsou přítomny žádné pochyby o správnosti postupu ani náznaky viny vůči zavrženému. Jeho ztráty nejsou dětmi vnímány. Jeho snaha navázat či zlepšit kontakt je v lepším případě vnímán jako obtěžování v horším jako intrika (Novák, Průchová, 2007).

Reflexivní podpora „milovaného“ rodiče při rodičovských sporech

Pokud je dítě vyšetřováno pohromadě s „milovaným“ i „nenáviděným“ rodičem, reflexivně zastává názor rodiče „milovaného“, a to mnohdy ještě před tím, než druhý rodič mohl cokoliv říct. Dokonce ani sám rodič nedokáže svůj názor podat tak důrazně, jako to dělá podporující dítě. Tyto děti mnohdy odmítají i jasné důkazy předložené „nenáviděným“ rodičem (Gardner, 1996).

Rozšíření nepřátelství na celou rodinu

Nepřátelství se rozšiřuje na další příbuzné, známe ze strany zavrženého rodiče. I jim jsou připisovány záporné projevy (Novák, Průchová, 2007).

SZR můžeme rozdělit na tři typy podle symptomatických projevů.

Tabulka č. 4: Diferenciální diagnóza tří typů syndromu zavrženého rodiče

Symptomatické projevy	Mírný	Střední	Těžký
1. Kampaň za degradaci rodiče	minimální	mírná až zřetelná	velmi intenzivní, velké šíře
2. Slabé, neodůvodněné či absurdní zdůvodňování	minimální	přítomné	četné absurdní racionalizace
3. Nepřítomnost ambivalence	normální ambivalence	žádná ambivalence	žádná ambivalence
4. Fenomén nezávislého názoru	pravidelně nepřítomný	přítomný	přítomný
5. Reflexivní podpora programujícího rodiče v rodičovském konfliktu	minimální	přítomná	přítomná
6. Nepřítomnost pocitu viny	normální pocit viny	žádný nebo minimální pocit viny	žádný pocit viny
7. Vypůjčené scénáře	minimální	přítomné	přítomné
8. Rozšíření nepřátelství na členy původní rodiny zavrženého rodiče	minimální	přítomné	širokých rozměrů, často fanatické
Přechodné těžkosti v době styku	pravidelně nepřítomné	střední	velmi velké, případně styk není vůbec možný
Chování během styku	dobré	periodicky antagonistické a provokativní	žádný styk, nebo destruktivní a trvale provokativní chování během návštěvy
Citová vazba k programujícímu rodiči	intenzivní, zdravá	intenzivní, mírně až středně patologická	intenzivní, těžce patologická, často paranoidní vazba
Citová vazba k zavrženému rodiči před jeho zavržením	intenzivní, zdravá či minimálně patologická	intenzivní, zdravá či minimálně patologická	intenzivní, zdravá či minimálně patologická

Zdroj: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=138>

1.3.3 Motivy programujících rodičů

Motivace programujícího rodiče vyplývá převážně z těch horších stránek lidské povahy, jako je motiv moci, trestání, nenávisti a agrese jimž je dán volný průběh (Vargová, 2006).

Pomsta

Pomsta je nejčitelnější motiv. Když se schyluje k rozvodu, vyhrožuje někdy jeden z rodičů „Jestli nás opustíš, dítě neuvidíš.“ Pozdějšími zavrhuje taktikami se mstí za příkoří, která subjektivně pocíťoval v manželství (Bakalář, 2006).

Ochrana dítěte

Během manželského konfliktu zklamaný a rozezlený rodič podstatně změní své původní hodnocení exmanžela. Z něžné a citlivé osoby se stane bezohledný sobec, násilník apod. (Bakalář, 2006).

Motiv mocenský a potřeba vnějšího nepřítele

Bez nepřítele musí člověk za své chyby obviňovat sám sebe, pro dobrý pocit být v právu si vyrábí nepřítele - v tomto případě z bývalého partnera (Bakalář, 2006).

Obava z pozdější ztráty dítěte

Někteří rodiče pochybují o schopnosti udržet si lásku a náklonnost svých dětí. Považují druhého rodiče za konkurenta a obávají se, že boj o lásku dětí nakonec prohrají. Aby se s touto nejistotou vyrovnali, snaží se mezi děti a druhého rodiče vrazit klín. Doufají totiž, že si tak dítě pojistí (Warshak, 2003).

1.3.4 Důsledky syndromu zavrženého rodiče

Dítě ztratí téměř vše co s rodičem souvisí. Ztráty se týkají hmotných statků, výchovného působení, praktické pomoci v různých životních situacích apod. Zavržený rodič by svému dítěti takovou pomoc rád poskytl. Dítě je programováno k potlačení původních pozitivních emocí k nyní zavrhovanému rodiči. Je programováno dávat volný průběh emocím nenávisti podloženým jen slabým odůvodněním, za úplné absence pocitu viny. Dítěti se naruší jeho sebedůvěra. Vstíjí se mu, že jeho druhý rodič je špatný, ale ve škole se dozví, že má polovinu jeho genů. Zbrzdí se psychosociální

vývoj, proto že dítěti chybí vzor k převzetí sexuální identity. Má narušený vztah k autoritám, sníženou schopnost sociální diferenciaci (Bakalář, 2002).

Pokud dítě vyrůstá v prostředí lži, očerňování a nenávisti, později přebírá tyto vzorce chování za své. Když se matka snaží ukázat otce ve špatném světle a připoutat dítě co nejvíce k sobě, může se po čase veškerá snaha otočit proti ní. V určité fázi vývoje se dítě snaží osamostatnit a v této době mohou vznikat velké rozpory mezi matkou a dítětem.

1.3.5 Terapie

Pro rodinně–psychoterapeutickou práci chybějí základní podmínky (náhled a motivace) u programujícího rodiče, proto je nutná podpora příslušných orgánů (OSPOD, soudy). Pokud v některé fázi oba rodiče a dítě přistoupí na rodinnou psychoterapii, měl by jí řídit jeden terapeut (případně dvojice terapeutů, muž a žena), obeznámený s problematikou syndromu zavrženého rodiče (Bakalář, 2006).

U syndromu zavrženého rodiče připadá v úvahu pouze psychoterapie celé rodiny, nikoli jejích jednotlivých členů. Terapií jednotlivých členů syndrom zavrženého rodiče neodstraníme (Gardner, 1996).

Přestože jsou výzkumy v oblasti práce s odcizenými dětmi teprve v počátcích, v jednom se všechny dosud publikované studie shodují: je-li zavržení rodiče neodůvodněné, nejjistější cestou k normalizaci situace je znovunavození kontaktu mezi dítětem a zavrhováním rodičem.

Právně je třeba jednat co nejdříve poté, co je syndrom zavrženého rodiče diagnostikován. Rodiče po rozvodu bojují i o duši dítěte. Na jedné straně válečného pole je zavržený rodič milující dítě a žádající o pomoc, na druhé straně programující rodič a naprogramované dítě. Válečné pole tvoří úřady (obecní úřady se sociálními pracovníky, soudy, ale i ordinace dětských lékařů a psychologů), obávajících se či neochotných udělat více než rutinu. Diagnostika a řešení syndromu zavrženého rodiče zatím do běžné rutiny nepatří. Nejúčinnější terapeutickou možností je omezení vlivu programujícího rodiče, což může učinit pouze soud (Bakalář, 2006).

Soudní řízení však mohou být velice dlouhá, proto by se měla více využívat rodinná mediace, při které se mohou rodiče za přítomnosti odborníka (mediátora) dohodnout na výchově dětí a dodržování kontaktů s druhým rodičem.

Terapie záleží na formě SZR u lehké formy výchova nejčastěji zůstává u programujícího rodiče, soud určí terapeuta řídícího zpočátku styk s dítětem, pokud programující rodič nespolupracuje, jsou možné sankce (napomenutí, pokuty, obecně prospěšné práce, odsouzení, až po změnu výchovných poměrů/odebrání dítěte/péče o dítě). U těžší formy SZR může být soudem nařízena změna výchovy a omezení kontaktu s programujícím rodičem (Bakalář, 2008.)

Podporované styky rodičů s dětmi, které probíhají za účasti psychologa, nabízejí krizová centra a poradny pro děti a rodiny. O terapii v těchto centrech mohou požádat sami rodiče, může být doporučena OSPOD nebo nařízena soudem.

V zahraničí jsou dobré zkušenosti s pobytem v neintegračním centru. To je zařízení, kde odcizené dítě a zavržený rodič společně pobývají, pracují, připravují jídlo, hrají hry, sportují. Zavržený rodič dorazí proškolený, nevтіrající se, připravený na počáteční nenávist dítěte přecházející postupně v běžný negativismus, hranou "lhostejnost", okukování, zájem. Začátek terapeutického pobytu v reintegračním zařízení může být poměrně dramatický. Při společné činnosti vyplavou postupně vytěsňené kladné emoce, ustoupí napětí, komunikace se normalizuje. Dítě je pak terapeutem přiměřeně poučeno o situaci. Vztah k programujícímu rodiči se obvykle nezhorší, ale vyzraje, dítě bývá k programujícímu rodiči chápavější a k programování více imunní. V ČR zatím takové centrum není (Patera, 2008).

1.3.6 Co mohou rodiče sami udělat

Rodiče by se měli snažit rozejít jako slušní lidé a mít na paměti, že se rozcházejí jako partneři ne však jako rodiče. Specifika a křehkost rodinných vztahů je všeobecně známá a je třeba ji pěstovat a respektovat, nikoli spoléhat na všemocnost právních prostředků a na řešení vztahů aplikací právních předpisů a zásahy z vnějšku (Novotná, 2007).

Pokud dojde k zavržení, měl by se rodič nadále zajímat o prospěch svého dítěte ve škole. Rozvodem nepřestali být zákonnými zástupci svého dítěte a mají právo i povinnost dítě nadále vychovávat, mají tedy právo na informace ze školy. Ať zavržení rodiče dávají dětem dárky a posílají blahopřání, ale pro potřebu sociálních pracovníků a soudů si o tom vedou záznamy. Výživné ať platí pravidelně, ale prokazatelnou formou. Ať kontaktují obor sociální péče obecního úřadu, aby opatrovník dítěte viděl zájem. Mohou podávat soudu návrhy na výkon rozhodnutí za každý zmařený styk. Mohou podat i oznámení o trestném činu maření výkonu úředního rozhodnutí. Pokud zavrhováný rodič na kontakty s dítětem nemá právní nárok, může požádat soud o úpravu styku s nezletilým a do rozhodnutí soudu požádat o vydání předběžného opatření (Bakalář, 2006).

1.3.7 Kdy to vzdát

V určité okamžiku už může být jediným rozumným řešením zanechat snah o opětovné sblížení s dětmi nebo tyto snahy alespoň odložit. Důvody k takové rozhodnutí mohou být:

1. Děti jsou tak odcizené nebo emocionálně labilní, že se nemohou vrátit přímo do vaší domácnosti a vhodné přechodné umístění není k dispozici.
2. Vyčerpali jste všechny zákonné postupy ke zlepšení situace.
3. Soud uzná, že vás vaše děti zavrhnou bezdůvodně, ale nedovolí, aby ve vaší domácnosti zůstaly dostatečně dlouho, aby se dostaly z vlivu programujícího rodiče.
4. Máte v domácnosti děti, které budou trpět, pokud budete vynakládat citové a finanční zdroje na další bitvu.
5. Pokračující spor by mohl vyprovokovat bývalého partnera k násilnému jednání proti dětem nebo proti dalším členům vaší rodiny.
6. Spolupracujete s terapeutem, který rozumí syndromu zavrženého rodiče a snaží se vám pomoci, ale už vám také doporučuje, aby jste to vzdal.

Pokud se rozhodnete to vzdát řekněte dětem, že pro případný budoucí návrat dětí chcete nechat dveře otevřené (Warshak, 2003).

V ČR rozvinutý syndrom zavrženého rodiče odhadujeme přibližně na 25% dětí svěřených do výchovy jednomu z rodičů. Každoročně jde zhruba o 7600 dětí. Ale i u ostatních dětí se objevují dílčí či mírnější projevy tohoto syndromu zavržení rodiče. Zcela bezproblémové vztahy k druhému rodiči jsou u nás po rozvodu spíše výjimkou, týkají se zhruba 15% uvedené dětské populace (Bakalář, 2006).

2. Metodika

V bakalářské práci byl použit smíšený výzkum. Po získání výsledků byla práce konzultována s psycholožkou.

2.1 Kvalitativní výzkum

První část výzkumu byla zaměřena na problematiku syndromu zavrženého rodiče po rozpadu partnerství. K výzkumu byla zvolena kvalitativní metoda dotazování a technika polořízeného rozhovoru. Kontakty na respondenty byly pořizovány metodou snowball, což znamená prostřednictvím osobních kontaktů a dalších kontaktů zprostředkovaných samotnými respondenty. Rozhovory byly zaznamenávány do záznamového archu, který je uveden v příloze 1. Každý rozhovor trval 1-2 hodiny. Jedná se o velice citlivé téma, proto bylo při rozhovorech nutné postupovat citlivě a respektovat soukromí klientů. Rozhovory prováděla autorka výzkumu Kateřina Veselá. Na základě těchto rozhovorů byly zpracovány kasuistiky.

2.2 Charakteristika souboru

Cílovou skupinou byli muži z Jihočeského kraje, kteří se rozvedli (rozešli) s matkou svého dítěte, po rozvodu bylo dítě svěřeno do její péče a ona jim nyní brání v kontaktu s jejich dítětem. Vzorek zahrnuje 5 mužů.

2.3 Kvantitativní výzkum

V druhé části byla použita kvantitativní metoda dotazování. Zvolenou technikou byl dotazník. Obsahoval 15 otázek, otázky byly uzavřené a polootevřené. Bylo rozdáno 50 dotazníků, vyplněno bylo 34 dotazníků. Návratnost byla 68%.

2.4 Charakteristika souboru

Cílovou skupinou byli otcové, kteří jsou klienti krizového centra v Českých Budějovicích a Orgánu sociálně právní ochrany dětí v Českých Budějovicích. Tito otcové nemají děti svěřeny do své péče, ale mají zájem o své děti a snaží se s nimi

udržet kontakt, v čemž jim je bráněno. Výsledky výzkumu mohou být zkreslené tím, že dotazováni byli pouze muži.

3. Cíl práce a hypotézy

Cílem práce je odhalit příčiny a způsoby manipulace rodičů, kterým bylo dítě svěřeno do výhradní péče, proti druhému rodiči v jihočeském regionu. Dále také zjistit jaké jsou možnosti obrany a zmapovat jak jsou o těchto možnostech informováni rodiče, kterých se tato problematika týká. V souvislosti s cíli práce a na základě prostudování literatury byly pro kvantitativní výzkum určeny následující hypotézy:

Hypotéza 1: Nejčastějším důvodem pro zrušení styku s otcem je nemoc dítěte.

Hypotéza 2: Rodiče nejsou dostatečně informováni o právních možnostech obrany před vznikem syndromu zavrženého rodiče.

4. Výsledky

4.1 Kasuistiky

Celkem bylo provedeno 5 rozhovorů, ze kterých byly zpracovány následující kasuistiky.

Kasuistika 1

V případě pana Petra nejde o rozvod manželství, ale o rozchod páru. Dítě se narodilo až po rozchodu. Důvodem rozchodu byly dlouhodobé neshody partnerů. Od narození syna se matka snaží bránit otci v kontaktu s ním. Důvodem je pomsta za to, že matce nevyšel její plán. Jinými slovy: "Když jsi s námi nezůstal, tak budeš pykat". Ve svém okolí se prořekla, že udělá cokoli, aby otec dítě nikdy neviděl, resp. aby k němu nemohl mít vztah a ono k němu. Rodiče sice žijí odděleně, ale mají společnou zodpovědnost k dítěti. Tento pohled do přítomnosti, resp. do budoucnosti však matka odmítá a nehodlá se přenést přes minulost. To je motivací pro její jednání. Pochopitelně, že dítě je v jejích rukou velké rukojmí a ona to dobře ví. I když otec pravidelně platí výživné, matka se snaží bránit mu v kontaktu se synem.

Matka se maximálně snaží upnout dítě na sebe např. dítě nechodilo dlouho do školky, nikdo jiný ho nehlídal, tím se vytvořila silná vazba a závislost na matce. Dítě pak udělá vše co chce matka, myslí si to, co matka říká.

Soudem byl určen styk 1x měsíčně v sobotu 15-18 hod, tj. 3 hodiny za měsíc. Dítě je často nemocné, někdy i otec, matka však za žádných okolností nechce povolit náhradu termínu. Největší překážkou bránící panu Petrovi v kontaktu s dítětem je jeho nedosažitelnost. Matka se po rozchodu přestěhovala s dítětem do 300 km vzdáleného města. Pan Petr se snaží se synem častěji kontaktovat aspoň po telefonu, matka však telefon často nezvedá, nevyřizuje jeho vzkazy, neodpovídá ani na emaily. Otcí se několikrát stalo, že jel na domluvenou návštěvu za synem a přijel k zamčenému a prázdnému domu. Výsledkem jsou pak 3-4 skutečněná setkání ročně, tj. cca 10 hodin ročně. Zbytek času je dítě pod vlivem matky (programujícího rodiče), která říká dítěti co má a nemá chtít, co smí a nesmí.

Pokud se setkání podaří a otec je se synem o samotě, je setkání harmonické a bezkonfliktní. Do této harmonie se však snaží matka zasahovat. Již při předání dítěte se snaží vyvolat konflikt pod jakoukoli záminkou. Všechny spory se snaží řešit v době určené návštěvy a v přítomnosti dítěte. Sporem rodičů se dítě vystraší a logicky nechce nikam jít. Pokud pan Petr tuto hádku vydrží, může se domluvit s dítětem na nějakém programu, třeba na výletě. Tím vznikne další problém, např. že syn nemá co na sebe, ač má být dle rozsudku připraven, materiálně i psychicky na předání. Tak se musí vymyslet jiný plán, proti němu se vymyslí jiný důvod, např. alergie a tak to jde dokola. Účelem je, aby dítě nezmizelo z dohledu matky, a tedy ze sféry jejího vlivu. Jakmile se otci podaří dítě zpracovat, pak už na výlet dejme tomu chce, ale pouze pokud půjde i maminka, a to je již výhra, protože pak maminka vezme dítě za ruku a jde s ním několik metrů před otcem.

Když se začne blížit hodina, kdy má vlastně pan Petr syna předat u matky doma, ačkoliv je ale matka stále s nimi. V tu chvíli vyndává kameru, záznamník a nahrává, jak vlastně přijíždí otec pozdě a údajně tak porušuje rozsudek, ačkoliv ona ho porušuje celou dobu tím, že je s nimi. O to by tak nešlo, důležité je, že syn, který byl celou dobu klidný, spokojený, je najednou strašně zmatený tou situací, začne brečet a z celého setkání si pak odnáší negativní pocit. Tím tedy schůzka splnila účel podle matčina vzoru, sice na úkor dítěte, ale její plán se plní. Podobné je to např. když se podaří přemluvit syna, že vůbec ven nepůjde, pak musí pan Petr jít dovnitř, kde se najde spousta jiných objektů zájmu než je otec a společná hra se synem je často přerušována.

Otci se samozřejmě několikrát podařilo být se synem sám. Když syn překoná strach, který u něj navozuje matka tím, že o otci říká, že je špatný a snaží se narušovat jejich setkání, tak je syn hrozně zvědavý, rád by se stýkal častěji, sám říká, že by chtěl poznat otcovu rodinu (svoji babičku a dědečka). Jenže to narazí, jakmile se tento plán přestře mamince, v tu chvíli je zde vnitřní rozpor, dítě vůbec nechápe, proč se nemůže s otcem vidět druhý den, proč ho třeba maminka odháněla od školky, proč nebere telefony, proč on nemůže otci zavolat, když si to domluví atd. Syn je v tu chvíli s otcem naprosto spokojený, nebojí se, ale přesto ví, že co řekne maminka, je svaté a vždy se přizpůsobí tomu, co chce maminka, se kterou je v každodenním kontaktu celý rok, i

když s tím nemusí vnitřně souhlasit. Dítě nechápe proč nemůže být s někým kdo mu neublíží, hraje si s ním a podobně. Syn nikdy přímo neřekl, že otce nemá rád, nebo že ho dokonce nenávidí apod. Syn k otci nemá žádný vztah a pak má v hlavě zmatek, protože osobní setkání s otcem jsou harmonická bezkonfliktní a dítě si to samozřejmě konfrontuje v hlavičce s názorem matky, kterému je vystaven denně, tj. že otec je ten špatný. Takže se v současné době dítě otce spíš preventivně bojí, jednak protože otce příliš dobře nezná, a také aby se nedostávalo do konfliktu s matkou.

Pan Petr se snažil tuto situaci nejdříve řešit domluvou s matkou dítěte, to bylo marné. Matka přestala zvedat telefon a odpovídat na emaily. Potom kontaktoval Orgán sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Tam se bohužel nesetkal s přílišnou ochotou úředníků případ vyřešit. Jeho problém byl zjednodušován a z různých důvodů odkládán. OSPOD byl doporučen psycholog, otcí trvalo rok, než přesvědčil matku, aby se na schůzku dostavila. Přesto, že terapie může být nařízena, nic se nestalo, došlo pouze k jedné schůzce, která byla spíš seznamovací a pak už nic. Proto se otec obrátil na soud. Tuto poslední variantu odkládal, protože si myslí, že to vyvolává další utužení nepřátelství mezi ním a matkou dítěte. Někdy ale nic jiného nejde. Soud byl velmi neochotný takový případ řešit a přesto, že otec zadokumentoval desítky případů, nakonec se považovaly za prokázané pouze 2 případy, které opravdu nešlo zpochybnit. Soudu nestačily jako důkaz ani fotky, výpisy volání, soud nepřipustil ani videozáznam. Nakonec soud uložil matce dítěte pokutu ve výši 500 Kč. Když se stejná situace opakovala, byla soudem uložena další pokuta tentokrát ve výši 1500 Kč. Vzhledem k tomu, že otec platí výživné 3500 Kč měsíčně a nákladům, které musí vynaložit na cestu za synem, i když se třeba návštěva neuskuteční, jsou uložené pokuty velmi nízké.

Přesto, ale vedly k mírnému zlepšení. Pokud matka vidí, že úřední autority nejsou tak bezzubé, jak si myslí, tak si tolik nedovolí, např. po těch pokutách se osobní nevraživost zhoršila, ale dodržování soudních rozhodnutí se zlepšilo.

Dítěti je v současné době 6 let, otec se zatím dostal tak daleko, že OSPOD, poté co jim pohrozil stížnostmi na jejich postupy na vyšší místa vč. Ombudsmana, začal konat a je najednou ochotný uspořádat schůzku, kde by měla být uzavřena nová dohoda o styku, jinak podá otec návrh k soudu. Samozřejmě vážně uvažuje zda to vše má

smysl, dítě nemá žádnou citovou vazbu, ale je tu zodpovědnost a to, že se začne dítě dříve nebo později snažit zjistit jak to vše vlastně bylo. Asi bude pozdě a je otázka zda bude mít cenu řešit kdo za to může.

Kasuistika 2

Manželství pana Václava bylo rozvedeno před dvěma lety po 8 letech trvání. Rozvod byl vyústěním dlouhodobých neshod mezi manželi. Jedním z hlavních důvodů byla také přehnaná žárlivost manželky. Neustále na manžela vyvíjela psychický nátlak, snažila se mu bránit v kontaktu s jeho rodinou a přáteli. Neustále mu bylo vyčítáno, že se dostatečně nevěnuje dětem ani manželce. Neustále chtěla mít manžela pod kontrolou, musela vědět kde je, s kým je a co dělá. Kontrolovala i finance rodiny, přestože pracoval pouze otec. Pan Václav říká, že bývalá manželka má hysterické sklony a v manželství byly časté ostré hádky. I když v rodině byly dvě děti dcera ve věku 8 let a syn ve věku 11 let, manžel tento nátlak nevydržel a požádal o rozvod.

Po rozvodu byly děti svěřeny do výhradní péče matce. Ta cítí rozvod jako strašnou krivdu a nemůže se smířit s tím, že ztratila kontrolu nad svým manželem. Snaží se mít pod kontrolou aspoň své děti. Bývalému manželovi se mstí tím, že mu neumožní vidět děti. Styk s otcem byl soudem určen na jeden den o víkendu každý sudý týden, protože dcera má chronické onemocnění a matka jí nechce nechávat nikde přes noc ani u otce. Matka však toto rozhodnutí nerespektuje.

Otec se po rozvodu odstěhoval do vedlejšího města vzdáleného 20km, čímž si možnost stýkat se s dětmi sám trochu zkomplikoval. Často se mu stává, že přijede na návštěvu a nikdo není doma, nebo je doma jen matka dětí a vymlouvá se na to, že děti někam odjely třeba za babičkou nebo za kamarády. Když se pan Václav chtěl domluvit na náhradním termínu návštěvy, nebylo to možné, ať navrhl jakýkoli termín děti měly naplánovanou již jinou aktivitu nebo nějaký kroužek. Pokud děti byly doma, také to neznamenal, že se návštěva uskuteční. Když otec přijel k domu matka pod nějakou záminkou vyvolala hádku, začala na otce křičet, nadávat a vyčítat mu, že opustil rodinu. Při hádkách mezi rodiči matka argumentuje tím, že otec se o děti předtím nestaral a teď je chce jen proto, aby jí ještě víc ublížil. Touto většinou velmi ostrou hádkou se děti

vystrašily a nechtěly nikam jít s člověkem, který je podle slov matky zlý, sobecký, nezodpovědný, lhář a opustil je, když ho potřebovaly.

Pokaždé, když se otec pokusí děti kontaktovat, vyslechnou si od matky jak je jejich otec špatný člověk, proto se ho v současné době preventivně bojí a o kontakt s ním příliš nestojí, i když před rozvodem měly s otcem dobrý vztah. Podle slov pana Václava si děti nemusí být jisté tím, jestli je jeho zájem o ně opravdový nebo jestli chce jen jejich prostřednictvím trápit matku. V době trvání manželství byl jeho příjem jediným zdrojem financí pro rodinu, a tak nemohl být s dětmi doma, když byly nemocné a celkově jim věnoval méně času než matka, která byla v té době nezaměstnaná. Když se otec dětí zeptá proč s ním nechtějí být. Jejich odpověď je nevím, jsem radši doma s maminkou. Mnohdy je odpověď shodná s tím, co o něm doma a na začátku návštěvy říká matka. Např. že s ním nechtějí být, protože je opustil, což je sobecké a nezodpovědné. Nebo že je opustil a oni teď nemají peníze třeba na nějaký školní výlet. Když si matka nepřeje, aby otec děti navštívil argumentuje tím, že návštěvy na děti nemají dobrý vliv, jsou potom vždy rozrušené, smutné apod. Tyto stavy však vůbec nemusí vyvolávat přítomnost otce, příčinou jsou spíše hádky rodičů.

Dvakrát až třikrát za rok se otcí povede přesvědčit matku, aby mohl být s dětmi aspoň u nich doma. Během této návštěvy matka nespustí děti z očí a nenechá s nimi otce ani na chvíli samotného. Na začátku i takového setkání je většinou hádka, děti jsou potom úzkostné, uzavřené a s otcem příliš nekomunikují. V době trvání manželství se totiž hádky většinou odehrávaly bez přítomnosti dětí. Náplní styku s dětmi je hraní stolních her jako je Člověče nezlob se, karetní hry a podobně. Pan Václav s dětmi stráví přibližně hodinu, po uplynutí této doby většinou do hry vstupuje matka a pod nějakou záminkou např. že děti musí jíst, psát úkoly, návštěvu ukončuje a otce vyhazuje z domu.

Nepřátelství vůči otcí se rozšířilo i na ostatní příbuzné z otcovi strany, proto se děti nestýkají ani s babičkou, bratranci a sestřenicemi.

Pan Václav se snažil situaci řešit domluvou s matkou, tato snaha však byla bezvýsledná. Otec ví i o právní možnosti řešit tuto situaci, z médií zná i podobné případy, které byly soudně vyřešeny a otec se domohl styku se svými dětmi. Na druhé straně si uvědomuje, že soudní řízení by ještě více prohloubilo nepřátelství mezi ním a

bývalou manželkou. Její nenávist je už v současné době velmi silná. Bojí se, že by se ve výsledku tato snaha otočila proti němu. Když vidí jak jsou děti zmatené hádkou rodičů při každé jeho návštěvě, nechce je ještě více stresovat řízením a výslechy u soudu, nebo na OSPOD. Během tohoto řízení by děti stejně byly v péči matky, která by nejspíš na otce svalila veškerou vinu za nepříjemnosti způsobené tímto řízením. Proto se otec snaží udržet s dětmi aspoň minimální kontakt, aby věděly, že o ně má pořád zájem. Snaží se aspoň o telefonický kontakt, přesto že většina jeho vzkazů zůstane nevyřízena a děti k telefonu pustí matka málokdy. Dvakrát až třikrát za rok se mu podaří přesvědčit bývalou manželku a může navštívit děti u nich doma. Dětem je v současné době 10 a 13 let, takže ještě nejsou schopné se úplně samostatně rozhodnout jestli s otcem chtějí být či ne. Jsou vystaveny nátlaku matky, na které jsou závislé a vždy si vyberou to, co jim říká matka. Když vidí jak silná je nenávist matky vůči otci nechťejí se jí protivit a dostat se do stejné situace jako jejich otec. Pan Václav nikdy dětem neublížil, ale stejně kontakt s ním odmítají a preventivně se ho bojí.

Pan Václav doufá, že až dospějí samy si k němu opět začnou hledat cestu, proto jim pořád pro tuto možnost nechává „otevřené dveře“. Ve vývoji dětí nastane období, kdy se budou snažit osamostatnit a přílišná péče a kontrola ze strany matky, by je mohla obtěžovat. Pan Václav doufá, že by ho v tomto období mohly kontaktovat a aspoň částečně by se mohl obnovit jejich vztah. I když si uvědomuje, že děti jsou již dlouhou dobu matkou programované proti němu a bude těžké je někdy přesvědčit o opaku.

Kasuistika 3

Manželství pana Jana bylo rozvedeno po 3 letech trvání. Příčinou rozvodu byly dlouhodobé neshody ve vztahu. V rodině byly dvě děti dceři byly v době rozvodu rodičů 3 roky a synovi jeden rok. Matka rozvod velice špatně psychicky snášela, vnímalo ho jako nespravedlnost ze strany manžela. Chtěla v něm mít stálou jistotu a oporu. Při svatbě měla představu, že se vdá jednou a bude to na celý život, proto se i přes neshody snažila manželství udržet, ale po nějaké době tuto snahu vzdala a manželství bylo rozvedeno. Za zmaření jejího plánu a ztrátu životní jistoty v

podobě kompletní rodiny se chtěla bývalému manželovi pomstít. Nejlepší a nejúčinnější zbraní v těchto případech jsou děti.

Vzhledem k nízkému věku dětí byly po rozvodu svěřeny do výhradní péče matce, otec platil výživné. Pan Jan chodil děti občas navštěvovat. Dokud byly děti malé bylo pro matku snadné bránit otci v kontaktu. Matka se vymlouvala na nemoc dětí, nebo měla jiný program a podobně. Pouze když matka musela třeba na nějaké vyšetření a nebyl nikdo jiný, kdo by se mohl o děti postarat, mohl je v tu dobu hlídat pan Jan. Když začala dcera chodit do školy a syn do školky, chtěl pan Jan trávit s dětmi více času. Rodiče se dohodli, že otec má právo na styk s dětmi jeden den v týdnu. Vzhledem k proměnlivé pracovní době otce styk probíhal tak, že otec se telefonicky dohodl s matkou na dni, kdy bude mít děti u sebe. Ten den vyzvedl syna ze školky, dceru ze školky a trávil s nimi celé odpoledne, potom je odvezl k matce.

Matka často děti přemlouvala, aby za otcem nechodily, navrhovala jim jiný program. Snažila se je i citově vydírat. Před každým stykem s otcem matka říkala dětem jak jí otec ublížil, že se na ní i na děti vykašlal. Že návštěvou u otce jí vlastně ubližují a podvádí ji. Proto děti návštěvu u otce často rušily a raději zůstaly doma, nebo jeli někoho navštívit spolu s matkou. V té době se otec dětí znovu oženil a založil novou rodinu. Jeho nová manželka si nepřála, aby se příliš často s dětmi stýkal, chtěla, aby se věnoval jeho nové rodině a jejich dětem. Což nahrávalo i jeho bývalé manželce, která nechtěla umožňovat styk s otcem. Otec měl teď méně času na návštěvy, některé matka rušila z různých důvodů, někdy otec přijel později a matka již styk s dětmi nedovolila a prohlásila ho za nespolehlivého. Nechtěla dovolit náhradní termíny návštěv. To vedlo postupně k tomu, že návštěvy byly kratší a méně časté. Děti již nechodily do otcovi domácnosti, ale spíš s ním chodily do cukrárny, do parku a podobně. Matka pořád stupňovala nátlak na děti, argumentovala i tím, že otec má jinou rodinu a jiné děti, proto na ně nemá čas a bude mít víc rád své děti z druhého manželství a podobně. Děti postupně stále častěji místo kontaktů s otcem upřednostňovaly jiné aktivity. Nakonec se otec na několik let přestal s dětmi stýkat úplně. V té době bylo dceři 12 let a synovi 10 let.

Když se otec podruhé rozvedl snažil se s dětmi obnovit kontakt. To matka rezolutně odmítala. Připomínala dětem, že předtím se o ně otec nezajímal, opustil je, tak proč za ním teď chtějí chodit. Připomínala jim také, že to byla ona, kdo je celou dobu živil, šatil a staral se o ně. Pan Jan se to snažil řešit domluvou, protože nechtěl po několika letech odloučení vyvolávat další rozpory a vyvolávat soudní řízení. Jelikož dětem bylo v té době již 16 a 14 let otec kontaktoval děti osobně, bez vědomí jejich matky. Chtěl aby se rozhodly sami bez jejího nátlaku. Děti se s otcem stýkat chtěly, tak i přes matčino psychické vydírání se s ním jednou za dva týdny sešly. Oslovovaly ho však křestním jménem místo „tati“. Z toho je patrné, že jejich vztah velmi utrpěl. Děti se k panu Janovi chovaly spíš jako ke kamarádovi nebo vzdálenějšímu příbuznému než však jako k otci.

V současné době je dceři 25 let a s otcem se sejde tak jednou za dva měsíce v kavárně. Jejich schůzka je však poněkud formální. O těchto schůzkách není matka informovaná, protože i když jsou děti již dospělé pořád se snaží je od setkání s otcem odrazovat. Otec od nich odešel, a to již nemůže vrátit. Přišel tím o spoustu důležitých chvil v životě svých dětí, ale také o pevný a vřelý vztah s nimi. Synovi je 23 let a bydlí již tři roky v jiném městě a s otcem se přestal kvůli vzdálenosti stýkat úplně.

Kasuistika 4

Pan Milan se rozvedl 7 letech trvání manželství. Příčinou rozvodu byly dlouhodobé neshody s manželkou. V manželství se narodila jedna dcera, v době rozvodu rodičů jí bylo 6 let. Matky rozvod špatně snášela, protože to bylo již druhé manželství, které se jí rozpadlo. Odchodem manžela přišla také o značnou část příjmů a dostala se do nepříznivé finanční situace, i když otec platí na dceru výživné. Matka otce hodně nenávidí, má o něm velice špatné mínění a bojí se, že bude mít špatný vliv i na jejich dceru.

Po rozvodu byla dcera svěřena do výhradní péče matky. Soud určil styk otce s dítětem na víkend jednou za 14 dní a některé prázdniny. Matka však toto rozhodnutí nedodržovala. Často rušila návštěvy u otce s tím, že dceru bolí v krku, je nachlazená nebo jí bolí břicho. Několikrát se stalo, že i když dcera byla údajně nemocná, viděli ji

přátelé pana Milana hrát si s kamarády venku. Pokud dcera měla nějaký plán na víkend např. výlet, vystoupení s tanečním kroužkem nebo oslavu s vrstevníky, téměř vždy to bylo o víkendu, který měla trávit u otce. Pan Milan svou dceru viděl pouze jednou za dva měsíce. Občas ještě jako divák na jejím tanečním vystoupení.

Matka před dcerou neskřývá svou nenávist k otci, říká jí, jak je špatný, snaží se dceři vnutit svůj názor. Většina hádek mezi rodiči se uskutečňuje po telefonu, mnoho z těchto telefonátů vyslechla na jedné straně i dcera. Dcera měla před rozvodem s otcem dobrý vztah, ale postupně začala přejímat matčiny názory. Pokud řekne, něco z toho co jí říká o otci doma matka, snaží se jí to pan Milan vyvrátit. Říká že matka vše přehání, vymýšlí si. Z těchto situací je potom dcera zmatená a většinou zavolá domů matce a chce se vrátit z návštěvy u otce dřív. Dcera má sice otce ráda, ale neumí si dobře zpracovat informace, které dostává od rodičů, proto je radši doma, kde má svůj pokoj a kde se cítí jistě a bezpečně.

Po dvou letech od rozvodu si pan Milan našel přítelkyni. Jeho nová přítelkyně kouří. Sice tento zlovyk v přítomnosti dcery omezuje, ale v bytě je stejně cítit cigaretový kouř. Když se dcera pohybuje během návštěvy v zakouřeném bytě, který se nestihne vyvětrat, přijde domů a má oblečení načichlé kouřem. To se samozřejmě nelíbí její matce, která se s otcem pohádá hned při předání dcery nebo potom otci telefonuje a obviňuje ho, že bere dceru do hospod a nemá na ní dobrý vliv on ani jeho nová přítelkyně. Matka často vyčíní i dceři, proto dcera nemá otcovu přítelkyni ráda. Spojila si totiž to, že když bude s otcem a jeho přítelkyní, bude načichlá kouřem a po příchodu domů se na ní bude maminka zlobit. Jelikož je s maminkou každý den a je na ní závislá, snaží se vyhovět jejímu přání a i z tohoto důvodu může odmítat návštěvy u otce. Na kouření přítelkyně pana Milana se často matka odvolává, když ruší návštěvu z důvodu nachlazení dítěte. Tvrdí, že když je dítě nemocné nemůže jít do zakouřeného prostředí, které by mu přitížilo apod.

Pan Milan chtěl, aby matka začala dodržovat doby styku určené soudem. Nestačilo mu vidět dceru pouze jednou za dva měsíce (uskutečnilo se asi jen každé čtvrté setkání). Před rokem kontaktoval OSPOD, kde se prostřednictvím rodinné mediace snažil dohodnout s bývalou manželkou na dodržování režimu návštěv. Na tato

setkání však matka chodila pouze zřídka a nebylo možné dospět k dohodě. Proto se pan Milan rozhodl podat žalobu k soudu. Soud pohrozil matce pokutou pokud nebude dodržovat rozhodnutí o úpravě styku dítěte s otcem a nařídil pravidelně kontaktovat OSPOD jestli návštěvy probíhají tak jak mají. Matka se rozvodem, jak již bylo zmíněno, dostala do špatné finanční situace, proto se obává uložení pokuty pokud by neumožňovala otcí stýkat se s dcerou. Půl roku po soudním řízení matka dodržovala rozvrh návštěv přesně. V současné době se začíná občas stávat, že je dcera údajně nemocná a pak místo návštěvy otce běhá venku s kamarády nebo jí matka naplánuje jiný program na víkend, ale tyto případy již nejsou tak časté a většina návštěv proběhne.

Dceři je 10 let avšak pořád u ní přetrvává zmatek v tom, co si má myslet, proto se z návštěv u otce na svou žádost vrací dříve. Což pana Milana znepokojuje. Během pobytu u otce je dcera klidná, spokojená s otcem vychází dobře, hrají si spolu, ale stává se, že z neznámé příčiny najednou poprosí, jestli už by se mohla vrátit domů. Pan Milan si myslí, že na toto chování dcery má vliv matka, která u dcery vyvolává pocit viny za to, že tráví čas se svým otcem místo s ní. To se však velice těžko dokazuje. Určitě bude ještě nějakou dobu trvat než si dcera s otcem znovu upevní vztah.

Kasuistika 5

Pan Tomáš se rozvedl po 8 letech manželství. O rozvedení manželství požádal pan Tomáš. V manželství nebyl delší dobu spokojený, s manželkou se často hádali a ani jeden z nich nebyl ochotný ustoupit za svých požadavků a dohodnout se. Našel si novou přítelkyni a rozhodl se žít s ní. Domnívá se, že matka není schopna dobře vychovat jejich šestiletého syna a při rozvodu žádal o svěření syna do péče. Nebylo mu vyhověno, syn byl soudem svěřen do výhradní péče matce. Pan Tomáš platí výživné a má soudem určený styk s dítětem na víkendy v sudých týdnech a nějaké týdny během prázdnin.

Matka po rozvodu velice špatně snáší fakt, že její bývalý manžel žije s jinou ženou. Nechce, aby se otcova nová přítelkyně podílela na výchově jejího syna. Považuje ji za hlavní příčinu rozpadu rodiny a svou nenávist vůči ní neskrývá. Před známými otcovu novou přítelkyni pomlouvá a očerňuje. Chtěla, aby byl otec se synem během

návštěv sám. To si však nepřeje otec, který chce začlenit svou přítelkyni do synova života. Snaží se aspoň vyzvedávat syna sám, aby bývalou manželku zbytečně neprovokoval, to není vždy možné. Pokud si přijede otec vyzvednout syna i s přítelkyní rozpoutá matka ostrou hádku i před dítětem. Při sporu používá i hanlivé a sprosté výrazy. Některé z těchto výrazů na adresu otcovi přítelkyně používá občas i syn. Například pokud jsou v obchodě a nechťejí mu něco koupit a on se začne vztekat. Syn použije nadávku a dodá, že jsou sobci, a že maminka by mu to určitě koupila. Z toho je celkem jasné, že matka vnucuje synovi své názory a on je přímá za své. Doma od matky slýchává jak je otec sobecký, myslí jen na sebe, odešel od rodiny za jinou a bylo mu jedno jak to syn snáší a jak mu tím ublíží.

Někdy se stane, že když přijede otec s přítelkyní matka neotevře dveře nebo se vymluví na synovo nachlazení či nevolnost a návštěvu ruší. Pár měsíců po rozvodu probíhaly návštěvy pravidelně. Pouze občas byly znepríjemněny hádkou při předání. Nebo zrušeny kvůli nemoci syna.

Přibližně po půl roce se však návštěvy otce rušily mnohem častěji, uskutečnila se asi jen každá čtvrtá. Když chtěl otec zjistit proč, matka mu říkala, že syn za ním nechce, je radši doma s ní. To pan Tomáš nechápal. Během návštěv byl syn většinou spokojený, hrál si, povídal si s otcem apod.

Pouze jeho přítelkyni neměl moc rád, ale otec si myslel, že jen otázkou času, kdy si k ní najde cestu, proto to příliš neřešil. Příčina však byla jinde. Matka doma synovi pořád připomínal, že je otec opustil, kvůli jeho nové přítelkyni, nemá je už rád, je špatný člověk apod. O jeho nové přítelkyni nikdy nemluvila dobře a pokud syn přišel z návštěvy nadšený a vyprávěl co dělal u otce nechťela to příliš slyšet. Říkala, že jí ubližuje, když nějaká cizí ženská se stará o jejího syna. Při hádkách s otcem často používala, že ona už má jen syna, otec si našel jinou, tak ať za ní jde a nechá jí a syna žít.

To všechno vyvolává v malém dítěti velký zmatek. Neví proč tatínek už není s maminkou a místo toho je s cizí paní. Která se k němu sice chová hezky, neubližuje mu, ale maminka o ní říká hrozné věci. Není si jistě jestli tatínek, který opustil maminku

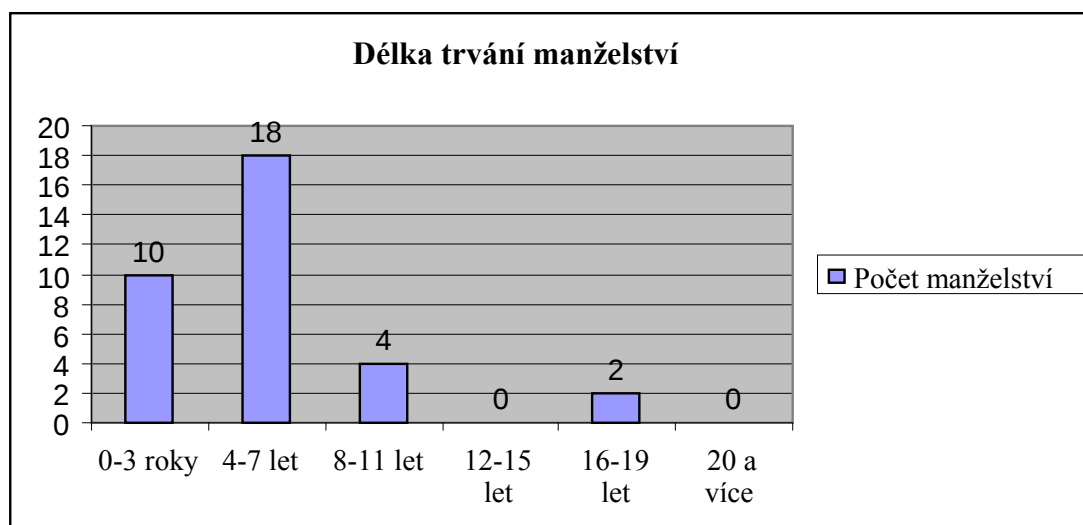
neopustí také jeho. Syn se často otce ptá jestli ho má ještě rád a proč s ním nebydlí, když ho má rád.

Pan Tomáš se snažil tuto situaci řešit přes OSPOD. Zde však matka vystupuje jako strašná oběť a úřednice se přikláněly spíš na její stranu. Sociální pracovníce jeho námitky bagatelizovaly. Převládá u nich názor, že otec si za to může sám. Tento způsob řešení nevedl k žádné domluvě. Proto se pan Tomáš rozhodl řešit spor soudní cestou a požádal o změnu výchovy syna. Soudní řízení o změně výchovy už trvá asi rok. Pro pana Tomáše je velice těžké prokázat, že matka syna ovlivňuje a navádí proti němu. Soudním sporem ubíhá čas, který pan Tomáš nemůže strávit se svým synem. Jejich kontakty jednou za dva měsíce jsou nedostatečné a jejich vzájemný vztah tím trpí.

4.2. Výsledky dotazníkového šetření

Po vyhodnocení všech 34 dotazníků byly získány následující výsledky.

Graf č. 1: Délka trvání manželství

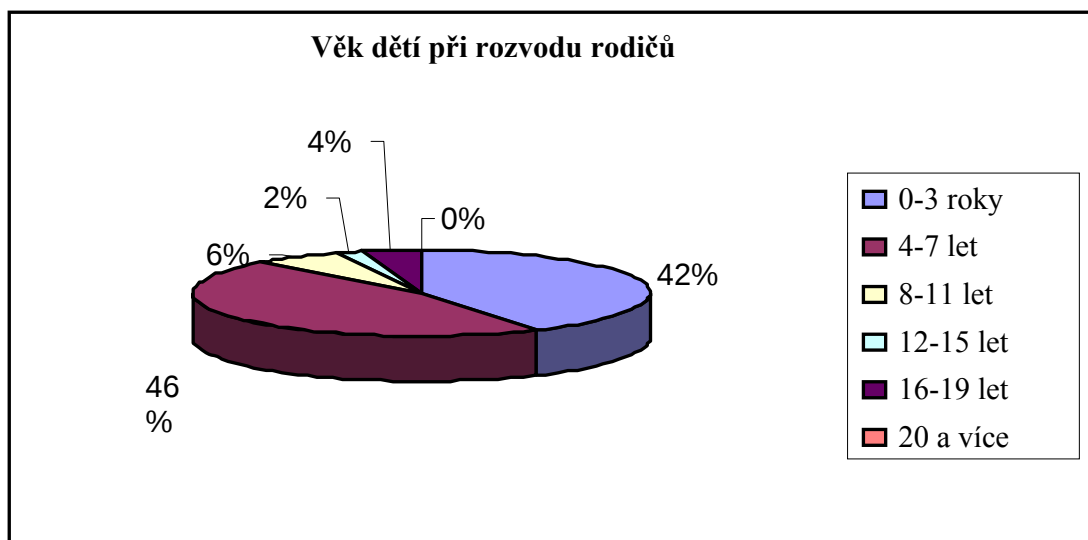

Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu číslo 1 vyplývá, že 18 manželství bylo rozvedeno v období mezi 4-7 lety trvání. Druhá nejvyšší rozvodovost byla v období 0-3 roky trvání. 4 manželství byla

rozvedena po 8-11 letech trvání, 2 manželství spadala do kategorie rozvodů po 16-19 letech trvání.

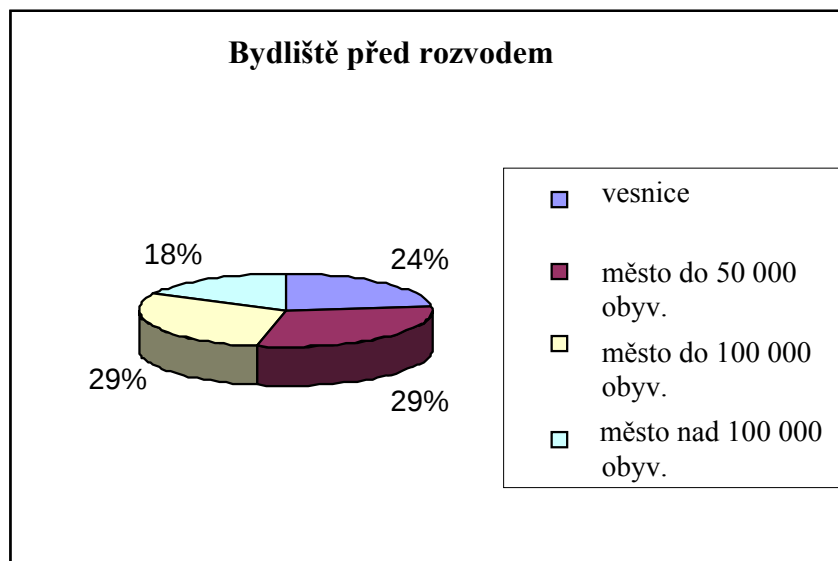
Graf č. 2: Věk dětí při rozvodu rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum

Ze vzorku 34 rozvedených manželství bylo 20 manželství s jedním dítětem a 14 manželství se dvěma dětmi. Celkem tedy 48 dětí. Graf číslo 2 znázorňuje, že z celkového počtu 48 dětí bylo 46% dětí v době rozvodu rodičů 4-7 let. 42% dětí bylo při rozvodu rodičů 0-3 roky. V ostatních věkových kategoriích byla pouze malá procenta dětí. 6% dětí spadalo do kategorie 8-11 let, 4% 16-19 let a 2% dětí patřila do kategorie 12-15 let. Tento fakt koresponduje s délkou trvání manželství.

Graf č. 3: Místo bydliště před rozvodem

Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu číslo 3 je patrné, že 76% rozvodů se týká rodin žijících ve městech. 24% rozvedených rodin bydlelo před rozvodem na vesnici.

Tabulka č. 5: Změny v chování dítěte vůči otci po rozvodu

	Relativní počet [%]
Větší uzavřenost	24
Odmítání kontaktu	41
Strach z otce	24
Chtělo kratší návštěvy	32
Slovní útoky proti otci	17
Méně uznávalo otce jako autoritu	32
Nenávist s banálním odůvodněním	9
Nepřátelství i k dalším členům rodiny	41
„papouškování“ názorů matky	71
Dítě se neprojevuje spontánně	3

Zdroj: Vlastní výzkum

Z tabulky č. 5 je patrné, že nejvíce otců po rozvodu pozoruje u svých dětí „papouškování“ názorů matky. Dále 41% otců uvádí, že se po rozvodu u jejich dětí projevilo odmítání kontaktů s otcem i s celou jeho širší rodinou. 32% dotázaných otců uvádí, že jejich děti chtějí návštěvy u něj zkracovat. Stejně je tomu i u uznávání otce jako authority. Strach z otce se projevil ve 24% případů, shodně s větší uzavřeností dětí proti otci. V 9% se objevila přímo nenávist dítěte k otci. 17% dětí proti otci slovně útočí a ve 3% se děti přestaly projevovat spontánně.

Tabulka č. 6: Způsoby jakými se matka snažila bránit otci v kontaktu s dítětem

	Relativní počet [%]
Odpírání dítěte	29
Předstíraná nemoc dítěte	42
Nedosažitelnost	41
Kroužky a jiné aktivity v době návštěv	29
Blokování telefonů	3
Tvrzením, že děti návštěvy špatně snáší	6

Zdroj: Vlastní výzkum

Z šesté tabulky vyplývá, že 42% otců je odpírán kontakt s dítětem kvůli předstírané nemoci dítěte. Nedosažitelnost dětí brání 41% dotázaných otců pravidelně vidat jejich děti. 29% otců uvedlo, že jim matka dítěte přímo odpírá kontakt. S problémem kroužků nebo jiných aktivit dětí v době, kdy by měly být na návštěvě u otce, se potýká 29% dotázaných. 6% dotázaných uvedlo jako způsob bránění kontaktu s dítětem tvrzení, že děti návštěvy špatně snáší, 3% otců jsou blokovány telefony.

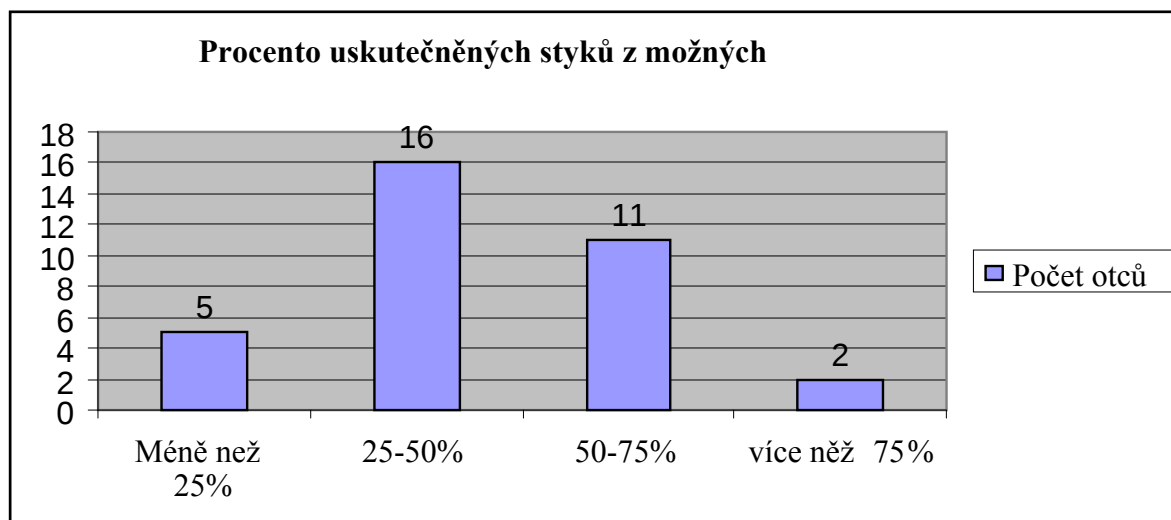
Tabulka č. 7: Důvody z jakých dítě odmítá navštívit otce

	Relativní počet [%]
U otce se nudí	31
U otce má přísnější režim	7
Strach z otce	21
Jiné plány	28
Žádný	10
Špatné nálady otce	3

Zdroj: Vlastní výzkum

Z 34 dotázaných uvedlo 29, že kontakty s dětmi nejsou blokovány pouze ze strany matky, ale i děti odmítají kontakt s otcem. Nejčastějším důvodem je, že se u otce děti nudí. Dále jsou to již jiné aktivity na dobu návštěv. 21% dětí uvádí strach z otce. V 10% dítě neuvvedlo žádný důvod, proč nechce být s otcem. 3% dětí říkají, že se nechtějí vystavovat otcovým špatným náladám.

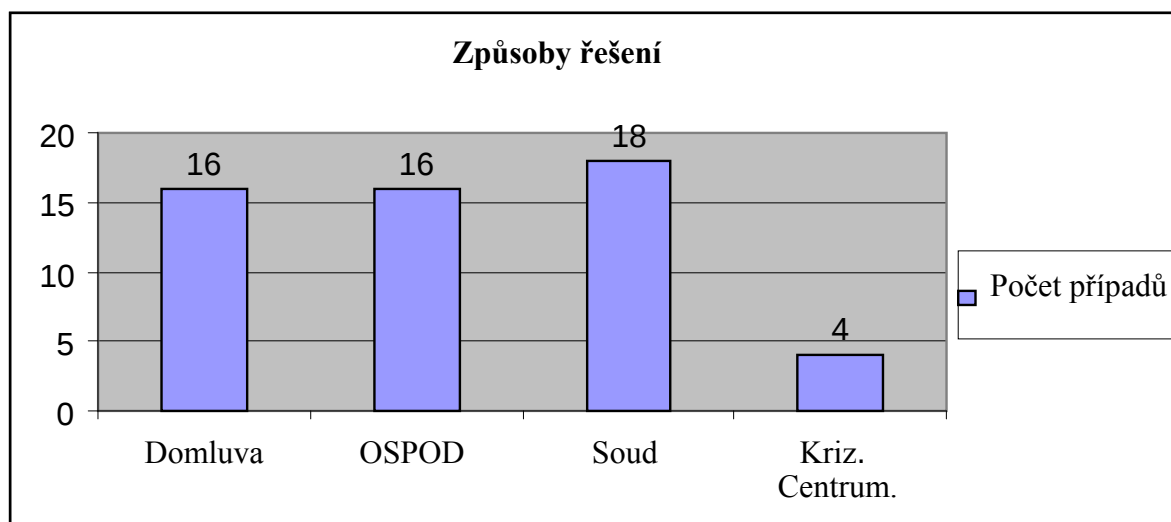
Graf č. 4: Procento uskutečněných styků z možných

Zdroj: Vlastní výzkum

Z 34 dotázaných otců 16 uvedlo, že se uskuteční pouze 25 – 50% kontaktů s dětmi, na které mají právo. 11 otců uvedlo, že proběhne 50-75% kontaktů. 5 dotázaných odpovědělo, že proběhne méně než 25% kontaktů. Pouze 2 z dotázaných se stýkají se svými dětmi ve více než 75% oprávněných návštěv.

Graf č. 5: Způsoby, jakými otcové tuto situaci řešili

Zdroj: Vlastní výzkum

Z dotázaných otců se 16 snažilo nejprve s matkou domluvit na dodržování návštěv. Stejný počet otců se obrátil s žádostí o pomoc na OSPOD. V 18 případech se otec rozhodl řešit situaci soudní cestou. 4 otcové řeší vzniklou situaci prostřednictvím krizového centra.

Informovanost otců o problematice syndromu zavrženého rodiče je dobrá. Z 34 dotázaných 27 otců vědělo, co znamená syndrom zavrženého rodiče. Dokázali jej charakterizovat jako stav, kdy matka brání otci v kontaktu s dítětem a dítě pak samo začne otce odmítat.

Stejně tak většina otců ví o právní možnosti řešení této situace a vynutitelnosti kontaktu s dítětem. Pouze 2 muži o této možnosti nevěděli.

5. Diskuse

5.1 Kasuistiky

Vzhledem k malému počtu kasuistik není možné získané informace generalizovat, ale můžeme najít určité podobné znaky. Například všech 5 otců si myslí, že motivem matky k programování dětí proti otci je pomsta. Ve čtyřech případech za ukončení vztahu. V jednom případě se jedná o pomstu za nevěru a novou partnerku otce.

Bakalář uvádí, že motiv pomsty je nejčitelnější. Již když se schyluje k rozvodu, vyhrožuje někdy jeden rodič druhému: „ Jestli nás opustíš, dítě neuvidíš“ (Bakalář, 2006).

Matky, které rozvod špatně snáší se snaží otce v očích dětí pošpinit, vidí pouze jeho špatné vlastnosti, které jim předtím nevadily. Podle psycholožky je možné, že matky takto jedná i podvědomě, muž je zklamal jako manžel, tak musí zklamat i jako otec. Vyvolávají hádky při předání dítěte, čímž ho vystraší a odradí od návštěvy otce. 3 matky se snažily děti citově vydírat a tím je upnout na sebe. V kasuistice č. 1 se matka dítěte snažila již od narození, aby si dítě k otci nevytvořilo žádný vztah a bylo závislé jen na ní. Ve druhé popisované kasuistice se matce podařilo u dětí vypěstovat strach z otce. Matky doufají, že pokud se děti nebudou s otcem pravidelně stýkat zapomenou na něj.

Nejúčinnějším způsobem omezení kontaktu dítěte s otcem se jeví, odstěhovat se po rozvodu co nejdále. V tomto případě má otec kvůli pracovním povinnostem a finanční nákladnosti méně času, kdy může dítě navštívit. Mezi návštěvami bývá větší časový interval a pokud se některé neuskuteční, ubíhá otci mnoho času a dítě na něj začíná zapomínat.

Tento jev popisuje i Warshak, který píše, že žijete-li daleko od svého dítěte vaše pouto se oslabí, i když druhý rodič vztah upřímně podporuje. Pokud se ex-partner rozhodne pouto zpřetrhat, je zeměpisná vzdálenost jedním ze způsobů, který mu jeho snahu značně ulehčí (Warshak, 2003).

Ve všech případech byly matky ve svém konání úspěšné a děti se jim dařilo dobře ovlivnit. Důvodem proč děti snadno podléhají vlivu matky, je jejich závislost na ní. Také je patrné, že matky jsou velice kreativní pokud se snaží zabránit otci v kontaktu s dětmi nebo mu aspoň čas společně strávený s dětmi zneprjemnit. Ve všech kasuistikách se objevuje jako důvod zrušení návštěvy nemoc dítěte, často předstíraná. Dalším častým důvodem rušení návštěv otce jsou zájmové aktivity v době návštěv.

Ve všech kasuistikách je popsáno rozšíření nepřátelství i na další členy otcovi rodiny. Tuto skutečnost špatně snášejí hlavně prarodiče, kteří pro svá vnoučata žijí.

Rozšíření nenávisti je jedním z nejlepších rozlišovacích znaků mezi dětmi, které se staly obětí porozvodové bitvy rodičů o duši dítěte, a těmi, které svého rodiče zavrhl na základě týraní či zneužívání. Děti, které jsou otcem týrané, obvykle vítají láskyplnou účast jeho příbuzných. Naopak děti programované proti jednomu rodiči jednají tak, jako by se veškeré příbuzenstvo ze strany otce chovalo stejně a zasluhovalo zavržení (Warshak, 2003).

Dotazovaní se snažili situaci po rozvodu řešit různě. Dva otcové se nechtěli pouštět do soudních pří, kontakt s dětmi byl sice omezen na minimum, ale pořád je. Doufají, že děti si k nim sami najdou cestu, což se stalo ve třetí kasuistice. Podle psychologů krizového centra je důležité, aby otec udělal vše co mohl, aby až se ho děti zeptají proč s nimi nebyl, jestli je nechtěl, mohl říct, že vyčerpal veškeré možnosti, ale nešlo to.

Tři otcové se snažili domoci pravidelného kontaktu prostřednictvím OSPOD a potom soudní cestou. Všichni se ze strany úřednic setkali s bagatelizováním problémů, hledání jiné příčiny problému, neboli „Otec si za vše může sám“. Ve všeobecném povědomí je, že děti patří k matce a na potřebu otce ve správném vývoji dítěte se trochu zapomíná. Odborníci zabývající se rodinnou problematikou, by však měli vědět více a nespokojit se s tímto obecním názorem. Příčinou tohoto názoru mohou být i spory odborníků o syndromu zavrženého rodiče a jeho obtížná diagnostika.

Kritici se domnívají, že by se pomocí diagnózy SZR mohli odpovědnosti za vzniklý problém snažit vyhnout otcové, jejichž chování děti zapudilo, a svalit vinu na matku. Ženy v takové situaci se potom musejí bránit proti křivým obviněním z podpory

SZR u svých dětí. V případě, že by soud uznal matku vinnou ze zhoršení vztahů mezi otcem a dětmi, mohly by jí být děti odebrány z výchovy. Odborníci na SZR tuto diagnózu používají pouze v případě dětí, které jednoho z rodičů odmítají bezdůvodně a pod vlivem druhého rodiče (Warshak, 2003).

Dalším cílem kritiky se stal i samotný název. Někteří odborníci se domnívají, že by bylo lepší používat termín odcizený místo zavržený rodič. Zavržení totiž v sobě obsahuje jednostranné zapuzení nějakého člověka, tento výraz je emocionálně zabarvený a může působit moralizujícím dojmem. Naproti tomu odcizení je proces probíhající většinou obousměrně. Lidé, kteří se nestýkají se vzájemně odcizují. Odcizený také lépe vystihuje výraz „alienated“ (Vargová, 2006).

Zcela zásadní výhradou je fakt nezařazení SZR do klasifikace nemocí. Na druhé straně v popisu chování dítěte není nutné držet se jen striktní diagnózy (Novák, Průchová, 2005).

Sankce v podobě pokut ukládaných soudem za bránění otcí v kontaktu s dítětem byly velice malé a vedly pouze k mírnému zlepšení dodržování dohody o styku s dítětem. Soud může doporučit například podporované setkávání, jaké probíhá v Krizovém centru v Českých Budějovicích. Takových center je bohužel velmi málo, v jihočeském regionu je pouze jedno a ostatní regiony jsou na tom podobně. Během podporovaného setkávání se uskuteční většinou 8 schůzek rodičů a dětí za účasti psychologa, druhý psycholog nebo speciální pedagog průběh schůzek pozoruje za jednocestným zrcadlem. Po 8 setkáních se schůzky přesouvají mimo krizové centrum např. do cukrárny, bazénu. Otec musí respektovat, že dítě si k němu nějakou dobu bude hledat cestu, měl by se s dítětem postupně seznamovat, netrvat hned na oslovení „tati“ a na fyzických kontaktech. Nejdříve by měl být spíš kamarád pak až rodič s autoritou. Soud si může vyžádat od psychologa, který podporované setkávání vede zprávu o průběhu. V praxi tato služba není příliš využívána.

V ČR zatím není koncepce eventuální nápravy SZR. Což se stává terčem kritiků. Stejně jako nepřesnost překladu a nezařazení SZR do klasifikace nemocí. Jsou i odborníci, kteří existenci neodůvodněného zavržení rodiče dítětem a programování dítěte proti druhému rodiči odmítají (Novák, Průchová, 2005).

5.2 Dotazníkové šetření

Bylo zjištěno, že nejvíce manželství se rozvádí po 4-7 letech trvání, druhý nejvyšší počet rozvodů byl zaznamenán v prvních třech letech trvání manželství. Tento výsledek se shoduje s výsledky Českého statistického úřadu, který uvádí, že největší rozvodovost je v rozmezí 3-6 let trvání manželství (www.czso.cz). Tomu také odpovídá věk dětí při rozvodu, nejvíce dětí patřilo do kategorie 4-7 let, dále pak 0-3 roky.

Nejčastějším projevem vlivu matky na názory dítěte bylo „papouškování“ jejích názorů. Dále pak odmítání otce i celé jeho rodiny, i když před rozvodem byly vztahy bezproblémové, děti se stávají vůči otci uzavřenější a přestávají uznávat jeho autoritu nebo se ho naopak příliš bojí. Pokud byly návštěvy otce zrušeny na přání dítěte, byla nejčastějším důvodem nuda u otce. Pokud otec ztratí každodenní kontakt s dítětem je pro něj těžší orientovat se v zájmech dítěte, které se hlavně v určitém období rychle mění, a tedy není schopen naplánovat adekvátní program. Proto se děti místo návštěv u otce zúčastňují akcí s vrstevníky, matkou nebo navštěvují kroužky, či sportují.

Matky se otcům nejčastěji snaží bránit v kontaktu s dětmi prostřednictvím nemoci dítěte, jak je uvedeno v tabulce č. 6. Což potvrzuje hypotézu 1: Nejčastějším důvodem pro zrušení styku s otcem je nemoc dítěte. Na druhém místě je nedosažitelnost. Jak již bylo zmíněno výše velká vzdálenost je nejúčinnějším způsobem jak zabránit otci vídat své děti. 29% dotázaných otců uvedlo, že jim matka dítěte přímo odpírá kontakt.

Hypotéza 2: Rodiče nejsou dostatečně informováni o právních možnostech obrany před vznikem syndromu zavrženého rodiče, byla vyvrácena. Z odpovědí na otázky číslo 13, 14, 15 je patrné, že rodiče jsou dobře informováni o možnosti právního řešení situace. 94% dotázaných vědělo o právní možnosti řešit situaci, kdy je mu bráněno v kontaktu s dítětem a o vynutitelnosti kontaktu s dítětem.

Nejčastěji se při řešení rodiče obrací na soud a žádají o dodržování dohody o úpravě styku s nezletilým dítětem po rozvodu nebo o změnu poměrů. Hodně otců využívá při řešení sporů o děti i OSPOD. Tomuto řešení předchází většinou snaha se dohodnout. Služeb krizového centra využívá výrazně méně otců. To může být dáno malou kapacitou tohoto centra a také krizové centrum nemá žádné donucovací

prostředky, které by matku přiměly k dodržování dohody o styku s dítětem po rozvodu, jako má třeba soud.

OSPOD má při řešení též malé pravomoci, může si matku pozvat na pohovor, může zprostředkovat rodinnou mediaci. Největší pravomoc v řešení podobných případů má soud. Soudní řízení se však mohou velice protahovat a ne vždy vedou sankce v podobě pokuty k zlepšení. Nejúčinnější je omezení vlivu programujícího rodiče nebo změna výchovy. V praxi však soudy k těmto krokům téměř nepřistupují a otcům děti do péče nesvěřují.

Pokud se rodič, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy, rozhodne, že druhý rodič už své dítě neuvidí, pak vžitá praxe českého rozvodového systému nabízí druhému rodiči pouze zdlouhavou, náročnou a nákladnou cestu. Přestože platná legislativa umožňuje soudům a úřadům jednat efektivněji. Pokud by soudy začaly tyto možnosti využívat, zavládlo by povědomí, že maření styku dítěte s rodičem může být potrestáno a incidence SZR by se mohla snížit (Bakalář, 2006).

Pro dítě je dobré pokud se i po rozvodu rodičů s otcem pravidelně stýká. Matky, které brání otcí v kontaktu by si měly uvědomit, že nikdy neví co se může stát a mohla by nastat situace, kdy děti budou otce potřebovat a on tady kvůli ní nebude.

6. Závěr

Rozvod je vždy velkým zásahem do životů všech zúčastněných. Nejhuře však působí na děti, které se musí vyrovnat s tím, že tatínek a maminka se už nemají rádi. Dále také se ztrátou jednoho rodiče, většinou otce, který po rozvodu opouští společnou domácnost. Rodiče by se neměli zabývat pouze svými problémy, rozvodovými spory o majetek a případně snahou pomstít se manželovi za újmu způsobenou rozvodem a měli by se snažit pomoci dětem se s touto situací vyrovnat a snažit se jim vše vysvětlit přiměřeně k jejich věku.

Dítě by se nemělo stávat rukojmím v jejich rozvodové bitvě. I když je tou nejúčinnější zbraní jak se dá manželovi po rozvodu ublížit nebo pomstít. Na tuto snahu však nejvíce doplácí děti, které sledují jak si jeho dvě nejbližší osoby vzájemně ubližují. Mají v hlavě zmatek a neví jak se s tím vyrovnat. Tento zmatek mohou rodiče ještě umocňovat tím, že začnou dítě popouzet a programovat proti druhému rodiči. Pro rodiče jenž má dítě ve výhradní péči je poměrně snadné zmanipulovat dítě proti druhému rodiči, se kterým dítě není tak často. Pokud dítě nevidá rodiče pravidelně začíná na něj postupně zapomínat, rodič se přestává orientovat v zájmech a potřebách dítěte a tím ještě umocňuje bariéru v jejich vzájemném kontaktu. Může se stát, že pro dítě je otec pouze živitel posílající matce pravidelně peníze nebo se z jeho života vytratí úplně. I když si děti mohou po čase najít cestu k otci, je jejich vztah porušen, otec i dítě přichází o důležité společné zážitky.

S rostoucí rozvodovostí těchto případů přibývá. Stále více se také stává, že se u dítěte rozvine syndrom zavrženého rodiče. Což je závažný problém, který ovlivňuje správný vývoj dětí a jehož výskyt je čím dál častější. Je třeba tento problém nepřehlížet, i když zatím naštěstí nepatří mezi rutinu pracovníků OSPOD, krizových center, probační a mediační služby a soudů, je nutné na možnost jeho objevení myslet.

Po zpracování kvalitativní části výzkumu navrhuji následující hypotézy. Které by mohly být součástí dalšího výzkumu.

Hypotéza1: Nejčastějším motivem k programování dítěte proti druhému rodiči je pomsta.

Hypotéza 2: Odborníci při sporech rodičů o děti po rozvodu nezohledňují možnost vzniku syndromu zavrženého rodiče.

Pokud se u nějakého dítěte SZR vyvine účinným řešením by mohlo být naplnění snahy odborníků o zřízení rentegračního centra a lepší využívání rodinné mediaci po rozvodu namísto dlouhých soudních sporů.

Cíl práce odhalit příčiny a způsoby manipulace rodičů, kterým bylo dítě svěřeno do výhradní péče, proti druhému rodiči v jihočeském regionu a zjistit jaké jsou možnosti obrany a zmapovat jak jsou o těchto možnostech informováni rodiče, kterých se tato problematika týká. byl naplněn.

Dotazníkovým šetřením byla potvrzena hypotéza 1: Nejčastějším důvodem pro zrušení styku s otcem je nemoc dítěte. Vyvrácena hypotéza 2: Rodiče nejsou dostatečně informováni o právních možnostech obrany před vznikem syndromu zavrženého rodiče.

Přínosem práce je zmapování problematiky kontaktu dítěte s otcem po rozvodu v Českých Budějovicích. Identifikování problému syndromu zavrženého rodiče a navržení možných řešení.

7. Seznam zdrojů

Literatura:

- BAKALÁŘ E., *Průvodce otčovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, 2002. 216 s. ISBN 80-7021-605-0
- BAKALÁŘ E. a kol., *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. 124 s. ISBN 80-246-1089-1
- DUDOVÁ R., HASTRMANOVÁ Š., *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 129 s. ISBN 978-80-7330-124-8
- GARDNER R. A., *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1996. 98 s. ISBN 80-85529-22-X
- MATĚJČEK Z., *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-7178-853-8
- MATĚJČEK Z., *Děti, rodina, stres*. Praha: Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X
- MATOUŠEK O., *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X
- MOŽNÝ I., *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X
- NOVÁK T., PRŮCHOVÁ B., *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2005. 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3
- SMITH H., *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. 183 s. ISBN 80-7178-906-2
- TRÉLAUN B., *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál, 2005. 143 s. ISBN 80-7178-935-6
- WARSHAK R. A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. 237 s. ISBN 80-7178-089-8
- WARSHAK R. A., *Rozvodové jedy*. Praha: Triton, 2003. 389 s. ISBN 80-7254-439-X
- ZOJA L., *Soumrak otců*. Praha: Prostor, 2005. 306 s. ISBN 80-7260-145-8

Články:

- KOVÁŘOVÁ D., *Styk rodičů s nezletilými dětmi*. Právo a rodina. Č. 3/2006-8.ročník, str. 28, s 1-5, ISSN 1212-866X. a
- KOVÁŘOVÁ D., *Právní úprava registrovaného partnerství*. Právo a rodina. Č. 7/2006-8.ročník, str. 28, s 7-11, ISSN 1212-866X. b
- LÁBUSOVÁ, *Co znamená dnes rodina?*. Psychologie dnes. Č. 12/2007-13.ročník, str. 60, s 31, ISSN 1212-9607
- NOVÁK T., *Odcizený, izolovaný, nebo zavržený rodič?*. Právo a rodina. Č. 1/2006-8.ročník, str. 28, s 6-7, ISSN 1212-866X
- NOVOTNÁ V., *Spory rodičů o děti – stále velký problém*. Právo a rodina. Č. 10/2007-9.ročník, str. 28, s 1-3, ISSN 1212-866X
- PRISCHING M., *Rodina ve společnosti stresu*. Rodinná politika speciál. Č. 3+4/2006, str. 4, s 1-3, E 16768
- ŠULOVÁ L., *Rodina funkční a dysfunkční*. Právo a rodina. Č. 1/2006-8.ročník, str. 28, s 8-11, ISSN 1212-866X
- VARGOVÁ B., *Násilí a syndrom zavrženého rodiče*. Psychologie dnes. Č. 2/2006-12. ročník, str. 60, s 38, ISSN 1212-9607

Internetové zdroje:

- BAKALÁŘ E., *Syndrom zavrženého rodiče*. [online]. [cit. 24.4.2008]. Dostupné z: <<http://www.iustin.cz/art.asp?art=138>>
- BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. Verze 3.0.[online].[cit. 5.5.2008]. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>
- *Národní zpráva o rodině 2004*. [online]. [cit. 24.4.2008]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf>
- PATERA L., *Rozvodová patologie je řešitelná aneb také něco k rovným příležitostem*. [online]. [cit. 24.4.2008]. Dostupné z: <http://www.rovnopravnost.cz/index.php?page=zpravy&page2=detail_clanku&voiba=1212>

- *Statistické ročenky ČR*. [online]. [cit. 24.4.2008]. Dostupné z:
< http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statisticke_rocenky_ceske_republiky >
- *Úmluva o právech dítěte*. [online]. [cit. 24.4.2008]. Dostupné z:
<<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020109>>

Zákony:

- Zákon 94/1963Sb. o rodině ve znění pozdějších předpisů
- Zákon 115/2006 sb. o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů

8. Klíčová slova

Rodina

Rozvod

Dítě

Otec

Programování dětí

Syndrom zavrženého rodiče

9. Přílohy

10. Seznam příloh

Příloha 1: Záznamový arch 1 list

Příloha 2: Dotazník..... 3 listy

Příloha 1: Záznamový arch

1. Délka trvání manželství.
2. Počet dětí v manželství.
3. Věk dětí při rozvodu.
4. Příčina rozvodu.
5. Uspořádání po rozvodu.
6. Motiv matky k bránění otci v kontaktu s dítětem.
7. Způsoby programování dítěte.
8. Změny v chování dětí vůči otci po rozvodu.
9. Způsob řešení.
10. Úspěšnost řešení.
11. Současný stav.

Příloha 2: Dotazník

Vážení respondenti,

Jmenuji se Kateřina Veselá a jsem studentkou 3. ročníku Zdravotně sociální fakulty, oboru Rehabilitační – psychosociální péče o postižené děti, dospělé a staré osoby. Vypracovávám bakalářskou práci na téma „*Problematika kontaktu dítěte s otcem po rozvodu*“ a tímto bych Vás chtěla poprosit o vyplnění tohoto dotazníku, jehož cílem je zmapovat překážky v kontaktu otce s dítětem po rozvodu.

Veškeré údaje jsou anonymní a budou použity pouze pro tento výzkum.

Za vyplnění dotazníku předem mnohokrát děkuji.

Kateřina Veselá

1) Po kolika letech trvání bylo manželství rozvedeno?

a) 0-3	d) 12-15
b) 4-7	e) 16-19
c) 8-11	f) 20 a více

2) Kolik dětí bylo v manželství?

a) 1	d) 4
b) 2	e) Více (prosím vypište kolik).....
c) 3	

3) Kolik let bylo dítěti (dětmi) při rozvodu?

a) 0-3	d) 12-15
b) 4-7	e) 16-19
c) 8-11	f) 20 a více

4) Kde jste bydleli před rozvodem?

a) na vesnici	c) ve městě do 100 000 obyvatel
b) ve městě do 50 000 obyvatel	d) ve městě nad 100 000 obyvatel

5) Víte co je syndrom zavrženého rodiče?

- a) Ano (prosím stručně popište) b) ne

.....

6) Pozoroval jste po rozvodu změny v chování Vašeho dítěte (dětí) vůči Vám?

- a) ano b) ne

7) Jaké změny chování to byly? (*můžete zaškrtnout i více možností*)

- a) větší uzavřenost dítěte
b) odmítání kontaktu
c) bálo se Vás
d) chtělo návštěvy zkrátit
e) slovně proti Vám dítě útočilo
f) méně Vás uznávalo jako autoritu
g) nenávisť k Vám a banální odůvodnění této nenávisti
h) rozšíření nepřátelství i na další členy vaší rodiny
i) „papouškování“ názorů bývalé manželky
j) jiné (prosím vypište).....

8) Snažila se Vám bývalá partnerka bránit v kontaktu s dítětem (dětmi)?

- a) ano (pokračujte prosím ve vyplňování dotazníku) b) ne

9) Jakým způsobem Vám bylo bráněno v kontaktu s dítětem (dětmi)? (*můžete zaškrtnout i více možností*)

- a) odpírání dítěte
b) předstíraná nemoc dítěte
c) nedosažitelnost
d) kroužky nebo jiné zájmové aktivity dítěte v době návštěv
e) jiný (prosím vypište).....

10) Odmítlo Vás někdy dítě (dětí) navštívit?

- a) ano b) ne (pokračujte otázkou číslo 13)

11) Jaký uvedlo dítě (děti) důvod odmítnutí návštěvy? *(můžete zaškrtnout i více možností)*

- a) nudí se u Vás
- b) má u Vás přísnější režim (více povinností)
- c) strach
- d) mělo již jiné plány
- e) žádný
- f) jiný (prosím vypište jaký).....

12) Kolik návštěv dítěte skutečně proběhne?

- a) méně než 25 %
- b) 25 – 50 %
- c) 50 – 75 %
- d) více než 75 %

13) Jak jste se snažil tuto situaci řešit?

- a) domluvou
- b) soudní cestou
- c) kontaktováním OSPOD(orgán sociálně právní ochrany dětí)
- d) kontaktováním krizového centra
- e) jiným způsobem (prosím vypište).....

14) Víte o právní možnosti řešit tuto situaci?

- a) ano
- b) ne

15) Myslíte si, že je kontakt s dítětem právně vynutitelný?

- a) ano
- b) ne